

papers

empordanesos

Suplement Literari i Cultural

ANY II (Segona Època)/NÚM. 22 OCTUBRE 1985/HORA NOVA 433/Figueres (Alt Empordà)

• Coordinació i edició a cura de Rafael Pascuet

Determinisme i Llibertat.— Durant els primers dies de novembre, Figueres serà escenari d'un congrés científic internacional en el qual serà discutida l'evolució dels conceptes d'atzar i determinisme en diferents branques de la ciència. Organitzat per la facultat de Física de la universitat de Barcelona, per iniciativa del Consell Assessor de Cultura de la Generalitat, aquest congrés compta, entre altres, amb el suport de la Diputació de Girona, l'Ajuntament de Figueres i la Fundació Gala-Salvador Dalí, i suposa una continuació de la trobada homònima celebrada a Nova York l'any 1957.

Continuant amb la tasca divulgadora d'aquestes jornades (vegeu **papers empordanesos**, nº 17, maig 85), oferim avui als nostres lectors un treball d'Eduard Mora, professor de filosofia a la universitat de Tolosa, que ens introdueix en el marc de la ciència de l'autonomia, conciliadora dels conceptes de determinisme i llibertat, i una hemeroteca mínima que pretén reflectir alguns dels trets bàsics de la personalitat humana i científica d'alguns dels participants en aquestes importants jornades de filosofia de la ciència.

En mirar d'explicar-se l'univers, el coneixement científic tradicional no podia reconèixer més que determinisme arreu on posés la mirada. D'aquesta manera, tota ciència social fundada en aquest model de coneixement només pot esborrar tota idea de llibertat o d'autonomia així com tota idea de subjecte o d'actor. Les idees de llibertat, d'autonomia, d'actor, de subjecte, només ens arriben a l'experiència subjectiva o inter-subjectiva que precisament elimina la ciència.

Hi ha, doncs, una alternativa irremediable entre una ciència que en la seva visió aboleix fins i tot les característiques fonamentals de la realitat humana, i la consciència i l'ètica de la llibertat que només poden trobar un fonament metafísic.

Ara bé, en el nostre darrer mig segle ha començat una gran revolució científica que, partint del mateix cor de la *physis*, va dissenyant una ciència de l'autonomia. Veurem ara aquí, resumits, alguns dels principis bàsics d'aquesta *scienza nova*.

1.— La ciència de l'autonomia es funda en la nova visió de l'univers físic segons la qual aquest ja no està únicament sotmès a l'ordre determinista, sinó que obeeix als jocs de l'ordre, del desordre i de l'organització. Des de fa un segle, i en tots els sectors, la física reconeix l'atzar i treballa amb l'atzar. A partir d'aquí, veiem l'univers en termes de probabilitat i d'improbabilitat, i hem descobert que és en les zones d'improbabilitat on brollen les innovacions. D'aquesta manera, en realitat, el nostre univers físic, biològic, antroposocial, l'univers de les nostres existències i dels nostres enteni-

Per una ciència de l'autonomia

Eduard Mora

ments, és una barreja/còctel d'ordres (lleis, reglaments, constàncies, estructures, probabilitats) i desordres (atzars, agitacions, troballes aleatòries, colisions, dispersions). Aquest univers aparentment incoherent és, però, l'únic en el que hom pot concebre el devenir i la innovació.

2.— La ciència de l'autonomia ha sorgit en l'esfera física, mitjançant la cibernètica i la teoria general de sistemes. L'organització és la disposició

de les relacions entre components o individus que produeixen una unitat complexa organitzada, o sistema, dotada d'una relativa autonomia. L'organització constitueix, manté, sosté, sistemes autònoms, és a dir, l'autonomia d'aquests sistemes.

3.— La idea sistemàtica d'emergència i la idea cibernètica de retro-acció són dues idees bàsiques del pensament complex. Les emergències són les qualitats/proprietats noves (en

relació amb les propietats/qualitats de les parts constitutives agafades aïlladament), les qualitats/proprietats de les quals dimanen de l'organització. Les emergències retroactuen sobre les condicions i instruments de la seva formació, i per això mateix, sostenen la perennitat del sistema. La retro-acció és el retorn d'un efecte sobre les condicions que l'han produït.

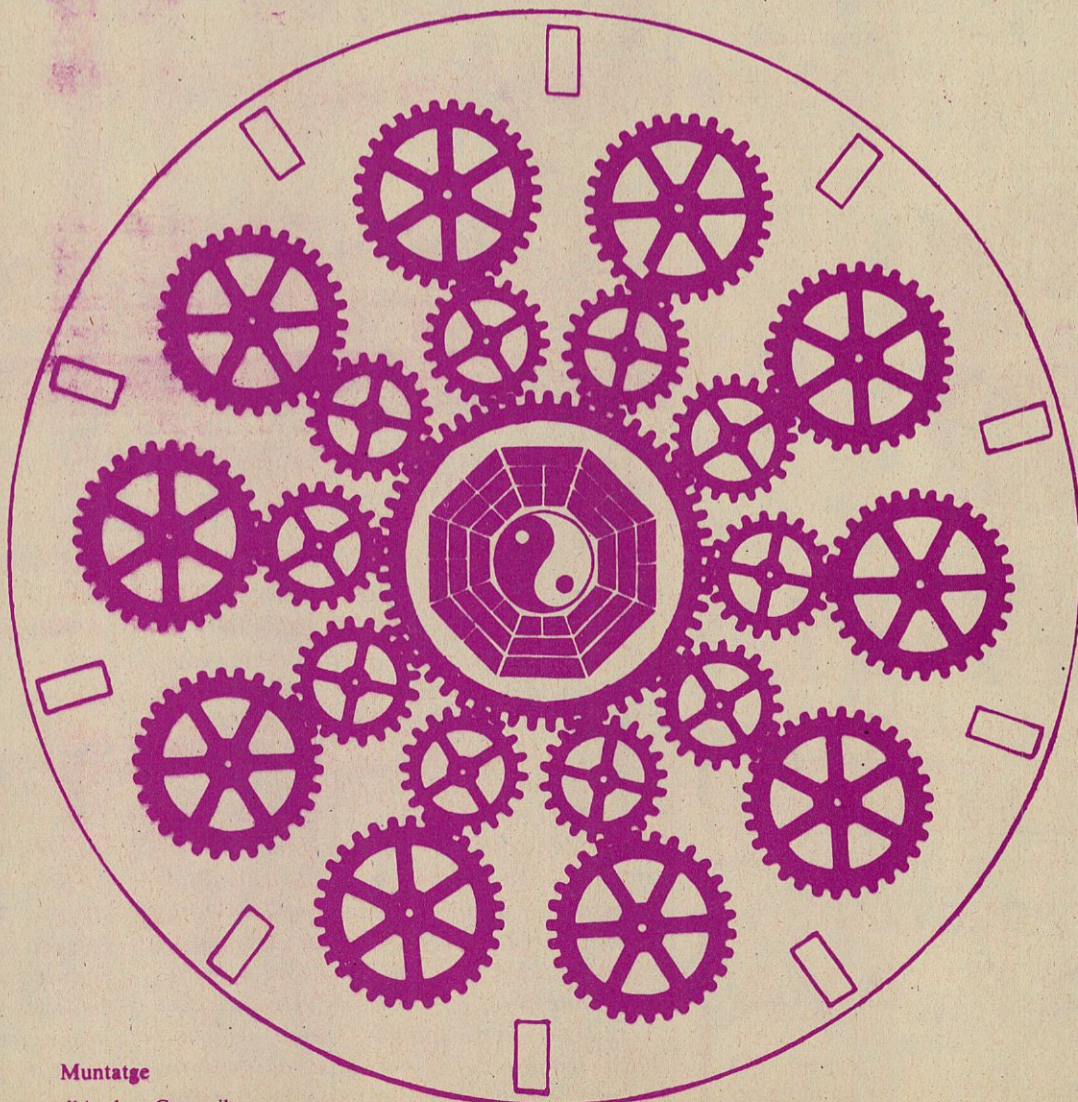
Així, àtoms, molècules, sols i —per descomptat— éssers vius

són organitzacions/sistemes que disposen de qualitats emergents. D'aquesta manera, un ésser unicel·lular disposa de qualitats de *vida* inexistents en cadascuna de les seves macromolècules proteíniques i d'ADN.

4.— L'univers físic ens presenta organitzacions actives que tenen el notable caràcter d'auto-reproduir-se i d'auto-organitzar-se, produint i organitzant alhora la seva pròpia autonomia i la seva pròpia existència. Allò que és genuí de l'auto-organització és ser *recursiva*, és a dir, ser capaç de causar/produir els efectes/productes necessaris per a la seva regeneració. L'organització viva és una auto-organització que es produeix i es reproduïx a partir d'un patrimoni informacional inscrit en la cadena genètica.

5.— L'autoproducció produeix el ser i l'existència al mateix temps que produeix els constituents necessaris per a aquest ser i aquesta existència. Dit d'una altra manera: la noció complexa d'auto-organització ens permet de concebre éssers relativament autònoms en tant que éssers, sense deixar d'estar sotmesos a les necessitats i atzars de l'existència.

6.— Els éssers auto-organitzadors que, en el nostre planeta, són els éssers vius, no solament són sistemes tancats (protegint llur identitat i integritat) sinó també oberts al seu entorn, del qual n'extreuen matèria, energia, informacions i organització. Els éssers auto-organitzadors són, així, éssers auto-eco-organitzadors. És d'aquí d'on surt aquesta idea bàsica capital: tota autonomia es construeix en i per la dependència ecològica. Per la part que ens toca, la nostra dependència ecològica no sola-

Muntatge
d'Andrea Corvesil

ment és natural, sinó també social i cultural.

7.— Els éssers vius són éssers-màquines, l'auto-eco-organització dels quals es duu a terme mitjançant la computació/comunicació de la informació. La computació comporta càlcul i operacions lògiques, i permet la decisió. Tot ésser cel·lular computa, a partir de la seva informació genètica i de les informacions que extreu/rep de l'exterior, la seva supervivència, la seva reproducció. Computa de manera auto-referent i egocèntrica, fundant a cada instant l'autonomia d'un individu/subjecte. Podem així fundar la noció d'individu autònom que, en la seva autonomia, no solament depèn del seu entorn sinó també del seu patrimoni genètic.

8.— Els animals superiors disposen d'un aparell neurocerebral cada vegada més complex i actiu que elabora estratègies (de coneixement, d'acció) i que, tot coneixent o produint situacions d'elecció, pren decisions. En l'home, és sobre aquest fonament on s'han desenvolupat les possibilitats de llibertat. Aquestes llibertats no cauen del cel, sinó que emergeixen de l'auto-organització més complexa existent, l'auto-eco-organització antropològica.

D'aquesta manera, no és la barreja de determinisme i atzar allò que produeix la llibertat. Per a que hi hagi possibilitat de llibertat, cal que hi hagi possibilitat de decisió i d'elecció. Cal, doncs, que hi hagi un

ésser auto-eco-organitzador capaç de computar i cavilar les situacions que afronta, capaç d'establir pautes i projectes de comportament, capaç de decidir entre aquestes pautes i de dirigir l'acció escollida. Aquesta llibertat suposa, així, una doble determinació: la determinació organitzativa interior i la determinació dels esdeveniments exteriors. I també suposa una relativa interdeterminació interior (la possibilitat d'elecció) i la presència de riscos i atzars en un entorn exterior.

L'acció lliure es recolza en el coneixement i la utilització de determinacions (estructures, lleis). L'acció lliure, simultàniament, es recolza en les possibilitats aleatòries que es presenten en la situació en la qual intervé (estratègia).

La llibertat és una emergència: emergeix en condicions interiors i exteriors donades, a partir d'una auto-eco-organització. La llibertat, en aquest sentit, és serva de condicions d'emergència. Depèn totalment de l'auto-organització, la qual, al mateix temps, depèn de condicions ecològiques exteriors —encara que només sigui per a nodrir-se, auto-organitzar-se, auto-regular-se. L'autonomia dels individus s'adquireix a partir d'innombrables dependències: cal ser nodrit i estimat pels pares, cal aprendre a parlar, a escriure, cal anar a l'escola, a la universitat, fer-se amb una cultura molt diversificada per poder tenir accés a una autonomia

cada vegada més gran. Cal, per acabar, concebre l'autonomia com una noció complementària (i no en oposició) a la idea de dependència.

Però un cop emergida, l'autonomia retro-actua sobre les seves condicions de formació, retro-actua sobre l'organització que la produeix, i, desenvolupant precisament l'autonomia d'aquesta organització, es torna apta per a dur a terme eventualment actes lliures.

D'aquesta manera, llibertat i determinisme deixen de ser nocions substancials i esdevenen nocions complexes que, per a ser pensades, necessiten un principi de complexitat física (la relació ordre/desordre/organització), un principi de complexitat organitzativa (que suposa emergència i retro-acció), un principi d'autonomia/dependència.

Tenim així les eines conceptuales per a pensar conjuntament, en associació i en interacció, ja no en exclusió, determinisme i llibertat. Una acció pot ser a la vegada determinada i

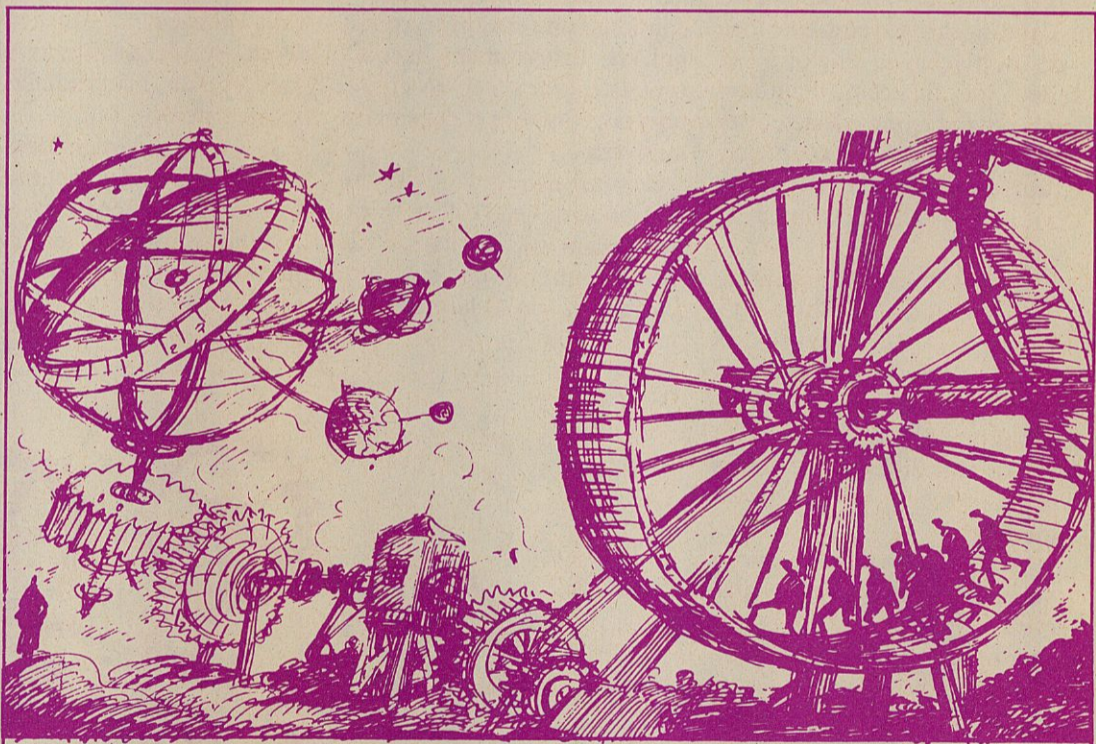
lliure. Una acció pot ser més o menys lliure. Som més o menys lliures en funció de les nostres aptituds interiors per a organitzar la nostra llibertat, i també en funció de les determinacions econòmiques, socials, polítiques, històriques que ens volten, ens tenen sotmesos, o, en cas contrari, ens obren possibilitats d'autonomia.

En conseqüència, podem concebre la realitat complexa de la nostra inscripció en la biologia, en la societat, en la història: posseïm una dotació genètica que ens poseeix; patim la nostra vida com un destí, forjant-la com experiència; fem la societat que ens fa; expliquem la història que ens explica...

Deixem de veure la vida econòmica i social ja sigui com un pur producte de determinismes (cada ideologia beneficiant el seu determinant decisiu i, al mateix temps, determinada per ell), ja com un teatre on s'enfronten les voluntats lliures. De fet, cadascuna de les visions és impossible. Les filosofies del

lliure arbitri reconeixen, en el fons, la presència de determinacions objectives en la realitat político-social, i continuament han de tenir en compte les coaccions que redueixen el camp de joc de les voluntats. Tota ideologia determinista reconeix, per la seva banda, l'acció voluntària, però sense poder teoritzar-la.

Avui és més necessari que mai, i finalment és possible, formular una concepció científica que permeti comprendre la relació complexa entre autonomia i dependència, llibertat i determinisme, termes que encara que complementaris segueixen essent concurrents i antagonistes. Aquesta *scienza nova* de l'autonomia, aquí formulada de manera esquemàtica, permetria reconèixer, aclarir i ajudar les inspiracions individuals i col·lectives d'autonomia i llibertat, i contribuir a la superació del regne de la necessitat que constitueix l'aspiració fonamental de la humanitat.

La filosofia de la ciència

La filosofia o teoria de la ciència constitueix una disciplina especial de la filosofia contemporània; s'ocupa dels aspectes lògic, semàntic, metodològic i epistemològic de les ciències empíriques, i en ella es plantegen les mateixes exigències de rigor, consistència, probabilitat intersubjectiva, progrés, etc. que en les ciències experimentals. Aleshores, la qüestió que se li planteja al filòsof està en el caràcter, forma i mètodes del coneixement científic, tractant de donar resposta a un bon nombre de preguntes: quins tipus de coneixements poden ser qualificats com a científics?; de quins mitjans es serveix la ciència per a conèixer i explicar el món?; hi ha una justificació lògica dels nostres coneixements científics?; són aquests coneixements

estrictament verificables, o bé simplement confirmables en un grau determinat, o simplement comprobables de manera provisional?; com es constitueix el llenguatge científic?; quina és l'estructura lògica de les teories de la ciència?; les teories científiques són immunes davant de potencials errors o bé són susceptibles de revisió; hi ha progrés en la ciència, quins tipus de progrés són apreciables i com funciona la dinàmica de les teories? progressa la ciència segons un estricte model lògic? avança la ciència vers la veritat?; aquesta hipotètica veritat, és cognoscible? L'anàlisi i les propostes de solució a aquestes i altres preguntes constitueixen l'objecte de la teoria de la ciència.

VIDEO CLUB FIGUERES

Sta. Margarida, 5
Tel. 51 14 80

FIGUERES

EL Nº 1
EN VHS

IMATGE

i SO

VIDEO • TVC • HIFI

SERVEI TÈCNIC PROPI - AMB VIDEOS:
SONY - JVC - HITACHI - MITSUBISHI

C/. Sant Vicenç, 29

Tel. 50 70 60

FIGUERES

VIDEO CLUB LA PLAYA

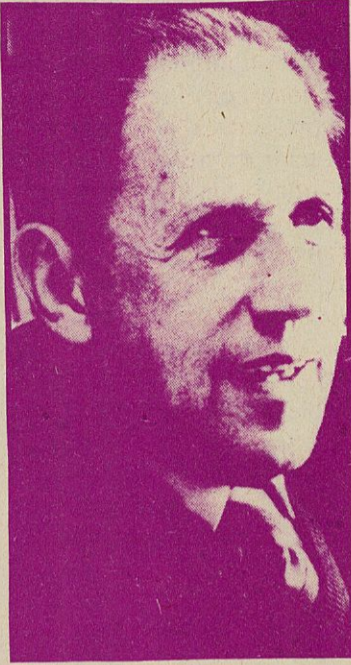
Monturiol, 4
Tel. 50 36 43

Caamaño, 3
FIGUERES

Determinisme i Llibertat/Els participants

Ramon Margalef

El professor Ramon Margalef (Barcelona, 1919) és un dels científics catalans més reconeguts dins la comunitat científica internacional. Investigador eminent i excel·lent difusor del pensament científic, d'ençà el 1967 és professor de la Universitat de Barcelona (Facultat de Biologia). És autor, entre altres llibres, de «Perspective of ecological theory» (1968), obra que ha assolit una importància cabdal dins del pensament ecologista contemporani.

• «Estic d'acord (amb què en el món contemporani la ciència ha substituït la religió com a element màgic i creador de seguretat). La ciència ha vingut a substituir una religió, una mala religió, perquè la cosa més contrària al progrés de la ciència és l'actitud babau del públic davant la ciència perquè el científic no la sent gens aquesta actitud, i la ciència simplement és una activitat que porta més aviat a una meravella, a un esperit d'admiració, podria dir, davant d'una estructura determinada de l'univers. (...) Jo crec que això té uns efectes socials desastrosos i ha contribuït, precisament, a més d'una onada anticientífica recent.»

• «Crec que el que ha estat excepcional és que l'home, en el curs d'un segle, ha conegut un excés amb un suplement d'energia que ha estat una cosa fabulosa, mai vista en tota la biosfera. I no sols en la vida de la resta dels organismes, sinó en la vida de l'home, és una fracció summament petita de la seva durada. Com és natural, un organisme que troba excés en un recurs determinat l'usa amb disbauxa i, és clar, no pot continuar ni l'augment ni moltes vegades el manteniment d'aquestes condicions. La situació anormal de l'home ha estat aquesta. Qualsevol previsió vol dir que s'ha de tornar a un sistema més normal, que és el sistema en què havia viscut la humanitat des de sempre i on hi ha hagut una competència en què sempre ha triomfat qui ha estat capaç de mantenir el màxim d'informació amb el mínim de cost, cosa en la qual potser hem sortit una mica dels límits.

«És molt difícil fer prediccions. Jo ara gairebé parlaria més com a ciutadà que com a científic, però és evident que això no pot continuar d'aquesta manera i també és evident que no hem de preveure que la transició que es presenta sigui una cosa catastròfica com ho ha estat l'entrada en aquest període (de crisi energètica). (...) Ara, si aquesta situació actual la trobem desitjable, ja crec que té una sèrie d'avantatges, perquè altrament certes aventures intel·lectuals no haguessin estat possibles, i també cal dir que si agafem un criteri tan senzill com és la durada de la vida de l'home, em sembla que tothom està d'acord que almenys tots procurem viure el màxim d'anys possibles. Em sembla que és l'única cosa que té una qualitat positiva. En aquest sentit podríem dir que la humanitat ha progressat malgrat totes les dificultats que hi veiem i els problemes que lamentem.

«Donades aquestes característiques, és natural i lògic que la humanitat faci tot el possible per retardar el moment en què haurà de passar comptes, en certa manera, i allargar aquestes disponibilitats d'energia. Crec que el científic ha de cooperar en aquest sentit.

«S'han fet números. L'energia solar de què disposem, la que seria utilitzable, seria àmpliament suficient, degudament dirigida per aquesta via. L'energia nuclear? No hi tinc tampoc tants inconvenients. Crec que seria també una situació molt

acceptable per a una època determinada. Ara bé, té una sèrie de problemes que probablement s'han exagerat.

Jo crec que els problemes de l'energia nuclear, pels quals en certa manera no em fa gaire gràcia que es produeixi al nostre país, més aviat vénen del tipus de cohesió i organització política de la societat en la qual s'insereix, que no pas de què sigui nociva per ella mateixa, de manera que jo crec que això es pot allargar una mica, utilitzada amb una certa prudència, i la humanitat pot anar fent la viu-viu una colla d'anys.»

(ciència) 5/16 juny 1981

Entre els científics convidats a aquestes jornades de diàleg sobre el determinisme del món i la llibertat de l'home figuren el matemàtic berlinès Peter T. Landsberg, en l'actualitat catedràtic de la facultat de Matemàtiques de la universitat de Southampton, a càrrec del qual correrà la ponència «La recerca de la veritat dintre d'un univers probabilístic»; el físic alemany Gunter Ludwig, el qual parlarà de «Microsistemes, macrosistemes i determinismes»; el matemàtic francès René Thom, creador de la teoria de les catàstrofes, que dissertarà sobre «¿Es un univers en elecció permanent compatible amb la ciència?»; Ewry Schatzman, director d'investigació del CNRS de París, que tractarà sobre «Universalitat de les lleis de la naturalesa i cosmologia»; Ramon Margalef, catedràtic de biologia de la universitat de Barcelona, la ponència del qual porta per títol «Variacions sobre el tema de la selecció natural: elecció i decisió en sistemes de baixa energia», i el químic rus de nacionalitat belga Ilya Prigogine, premi Nobel de química el 1977, el qual parlarà de «El redescobrimient del temps».

Cadascun dels científics esmentats serà pesentat, i farà de moderador en el col·loqui que seguirà a la lectura de les ponències, per homòlegs espanyols experts en disciplines properes als ponents: Joaquín Boya, Luis Navarro, Josep Pla, Carlos Bidon-Chanal, Eduard Salvador, Ferran Lobo i Jorge Wagensberg.

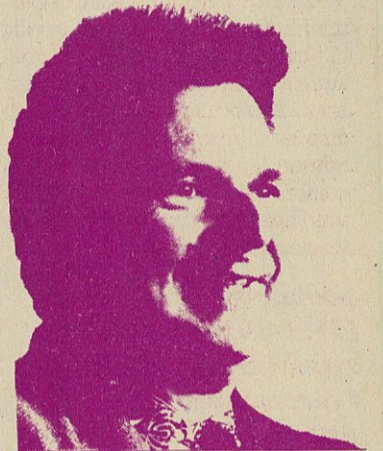
Un debat general, moderat per Carlos Ulises Moulines, actualment professor de Teoria de la Ciència a la universitat de Bielefeld (R.F.A.), serà l'acte de cloenda d'aquestes jornades dirigides per Jorge Wagensberg amb l'ajut d'una comissió organitzadora formada per Carlos Bidon-Chanal, Eugenio Trías i Carmen Claudín.

En aquesta pàgina i següent trobarà el lector una hemeroteca d'urgència sobre alguns dels trets bàsics de la personalitat humana i científica dels participants en aquesta trobada.

René Thom

René Thom (Montbéliard, França, 1923) és un científic format a l'École Normale de París. Ex-professor de les universitats d'Estrasburg i Grenoble, actualment és membre del prestigios Institut des Hautes Etudes Scientifiques de Bures-sur-Yvette, prop de París.

És autor d'una teoria matemàtica, anomenada per ell «teoria de les catàstrofes», que ha tingut l'estranya fortuna de fer-se popular fora dels àmbits acadèmics. Expert en topologia algebraica, la seva obra cabdal («Stabilité structurelle et morphogénèse») ha estat comparada als «Principis» de Newton.

• «Les teories fecundes, en general, estan fora dels paradigmes existents. A més a més, un programa d'investigació científica no pot fer-se més que a l'interior d'una disciplina que ja està molt constituïda. Els programes, en el sentit de la sociologia de la ciència, estan sempre lligats a situacions molt clarament delimitades. Es tracta, per tant, d'exploracions. En el sentit de l'administració científica, el programa no pot ser altra cosa que el desenvolupament d'allò purament exploratori. La resta de les coses, a la seva manera de veure, resulta més apassionant. Des del punt de vista experimental, són les coses imprevistes les que tenen un interès més gran.

«Kuhn distingeix, com se sap, entre la ciència normal i la ciència en crisi. La ciència normal és l'explotació d'un paradigma, la seva fase de domini; en canvi, els períodes de crisi són transicions relativament ràpides d'un paradigma a l'altre. Vist amb la terminologia de la teoria de les catàstrofes, la crisi és en aquest cas la catàstrofe. Però en la major part dels casos, aquesta noció de crisi no coincideix amb la de catàstrofe. Perquè la noció de crisi implica un subjecte conscient, o al menys semi-inconscient, que se sent amenaçat en la seva existència per aquesta crisi. I aquesta component subjectiva, que és fonamental en la noció de crisi, no existeix en la noció de catàstrofe, que és purament morfològica o fenomenològica.»

(El País, 11.10.85)

• «És difícil no ser pessimista en el panorama actual. Hi ha molts pensadors polítics que creuen que la situació present és molt semblant a la del 1936, almenys a França. L'esquerra ha

Llibreter

alemany

Pujada del Castell, 43

FIGUERES

biblioteca

El perfume

Patrick Süskind

Seix Barral. Barna. 1985

Patrick Süskind (Ambach, Baviera, R.F.A., 1949), fill de l'escriptor expressionista del mateix nom, ha aconseguit convertir-se amb aquesta primera novel·la en un dels esdeveniments literaris europeus del darrer any. Situada a la França del segle XVIII, *El perfume* és la crònica transversal d'una societat secretament esberlada escrita a partir de la peripècia existencial de Jean-Batiste Grenouille, perfumista i assassí de noies en flor.

Mishima o la visió del vació

Marguerite Yourcenar

Seix Barral. Barna. 1985

A partir d'alguns passatges particularment significatius de la vida i l'obra de Yukio Mishima, la gran autora belga de llengua francesa tracta d'esbrinar el misteri amagat darrera el fenomen Mishima, l'escriptor japonès que el 24 de novembre de 1970 es donà mort ritual fent-se el *harakiri* per després ser decapitat per un amic.

Socialisme i comunisme (1912-1934). Escrits republicans, socialistes i comunistes

Andreu Nin

Edició i presentació de Pelai Pagès

La Magrana/Diputació Barna. Barcelona. 1985

A quasi cinquanta anys del seu presumible segrest i assassinat a mans de la policia política soviètica. Andreu Nin continua essent quasi un desconegut entre nosaltres. Aquest recull d'articles periodístics del fundador del POUM, presentats i triats de manera excel·lent per Pelai Pagès, ens apropa a una de les personalitats més polifacètiques i polèmiques de l'esquerra catalana d'aquest segle.

Les arrels i les fulles

Manuel Ibáñez Escofet

Edicions 62. Barna. 1985

Manuel Ibáñez Escofet és un dels noms certs del periodisme català d'aquest segle. L'edició ara d'una àmplia selecció dels seus articles publicats en els diaris, n'és una prova aclaparadora. Amb lirisme i sentit de l'humor, a l'ombra d'una manera planiana de veure i descriure el món, Manuel Ibáñez Escofet posa al nostre abast, amb *Les arrels i les fulles*, un recull de meditacions sobre la societat catalana basades en la pròpia experiència.

Sagitari

Joan Fuster

Diputació de València. València. 1985

Llibre miscel·lània, recull de petits treballs dispersos (alguns ja publicats), on el gran homenot de Sueca coincideix en la seva visió escèptica i apassionada de la realitat, contemplada des d'una peculiar dissidència racionalista que no exclou la maliança vers la pròpia raó.

↑

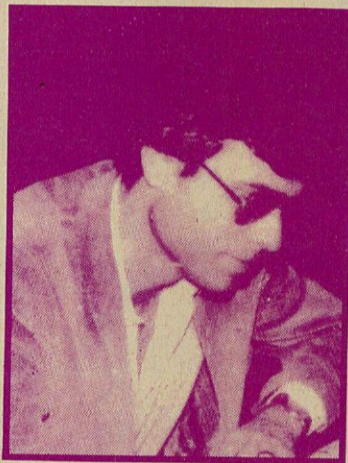
guanyat les eleccions, en política exterior hi ha una situació triangular amb els Estats Units, l'URSS i la Xina, l'atur augmenta. En fi, hi ha moltes analogies inquietants...

«Quant a les meves opinions polítiques, tinc una filla que un dia em va qualificar de «reactionnaire de gauche» i penso que aquesta és una bona definició de les meves idees polítiques. És bo que una societat somii, que tingui visió de futur. Una societat en la qual no hi ha somnis és com una «termittière». Unes certes dosis d'ideologia i d'utopia són necessàries, però per altra banda sóc reaccionari en el sentit que crec que per portar a terme aquests projectes s'ha de ser molt realista, no anar gaire depressa i tenir en compte les limitacions existents. Tot això és molt difícil i, en el fons, hi ha el problema central, que és el problema de l'origen del poder en les societats, problema que no sabem com resoldre, ja que totes les fonts de poder tradicional eren transcendents (l'origen diví del poder, etc.) i com que ara ja no podem creure en aquestes legitimacions transcendents perquè som racionalistes, hem tractat de substituir això per la noció de bé públic, però aquesta és una noció massa feble per justificar la legitimitat del poder en una societat, ja que pressuposa que el ciutadà és prou desinteressat i lúcid per subordinar els seus interessos als de la col·lectivitat. Això em sembla una visió una mica massa optimista. Penso, per tant, que estem vivint en una situació de dificultat insuperable, amb la qual hem d'aprendre a viure».

(ciència) nº 17 juny 1981

Carlos Ulises Moulines

Carlos Ulises Moulines (Caracas, Veneçuela, 1950) és, segons l'opinió de Jesús Mosterín, el filòsof de la ciència més important de la jove generació latino-americana i hispànica. Fill d'exiliats catalans, Ulises Moulines estudià filosofia a la Universitat de Barcelona i féu el postgrau a Alemanya. Ha exercit com a professor en diverses universitats europees i americanes, i és l'autor de «L'estructura del món sensible» i «Exploracions metacientífiques».

• «La filosofia de la ciència la veig com una tasca no normativa. D'una manera àmplia i simplificadora podríem classificar els filòsofs de la ciència en dos grans grups: un primer grup el constitueixen els filòsofs normatius que tracten d'establir normes per als mateixos científics sobre com has d'elaborar i posar a prova les teories científiques. L'altre grup, del qual jo formaria part, té una actitud antinormativista. No pretenem establir normes sobre el comportament o sobre la producció científica, sinó que més aviat el nostre estudi de la ciència és una tasca descriptiva, o millor dit, interpretativa, en la qual es tractaria de desenterrar les estructures implícites de les teories científiques i fer-les explícites. És a dir, reformular i redescobrir el que, de fet, ja és implícit en la producció científica sense establir normes de validesa general i universal, sinó veure quin és el substrat lògic i metodològic tal com existeixen. L'analogia més fructífera que trobo és la de la comparació de la tasca del filòsof de la ciència no normatiu amb la del lingüista que estudia una llengua qualsevol no per establir normes gramaticals que diguin com ha de parlar i escriure la gent, sinó atenent-se únicament a com parla i escriu la gent, tractant de veure quines són les regles gramaticals que hi ha darrera d'aquesta producció lingüística.

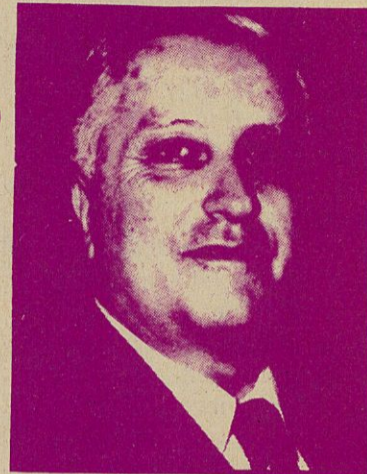
«Aquests tipus d'activitats de vegades se'n diu, i jo mateix en dic, activitats de segon ordre respecte a l'activitat intel·

lectual de primer ordre que seria l'activitat científica mateixa, per exemple, la que fa el físic, el biòleg o el psicòleg. Les activitats de primer ordre consisteixen en l'estudi de la realitat en si mateixa mentre que el filòsof, en realitzar activitats de segon ordre estudia o interpreta les activitats de primer ordre. El lingüista també fa una activitat de primer ordre, que és parlar i escriure. En aquesta analogia és on puc situar la Filosofia de la Ciència, en l'estudi de tipus metalingüístic, metalògic, metateòric.»

(ciència) 20 octubre 1982

Ilya Prigogine

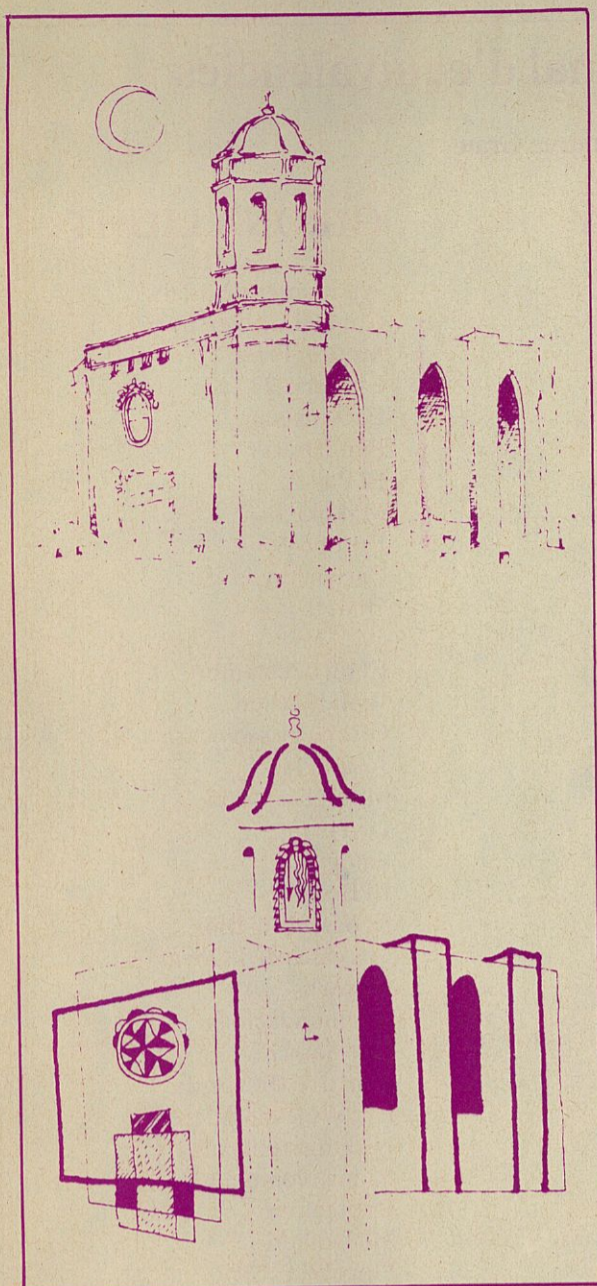
Ilya Prigogine (Moscou, 1917) estudià física i química a la Universitat Lliure de Brussel·les. Des de 1946 és professor de física i química i dirigeix diversos equips de recerca a Bèlgica i als Estats Units. Expert en teoria de processos irreversibles, l'any 1977 rebé el premi Nobel de química.

• «Jo crec que avui desapareix (l'antiga dicotomia entre el temps humà, el temps de la cultura i el temps que fa servir la física). I per diverses raons. He insistit molt en una d'elles, sobretot en el meu llibre «La nouvelle Alliance». La cultura literària està inevitablement orientada en el temps. El temps és l'element existencial fonamental. La nostra experiència fonamental consisteix en el que hem viscut. Aquesta és la base de tots els grans mites, de les grans obres d'art; considerem, per exemple, l'Iliada i el problema del destí. Com hem de sobreviure en la memòria dels homes després de la mort física? És el problema d'Aquilles que accepta la mort de la joventut per accedir a l'eternitat de la memòria. El temps és, en fi, la nostra experiència fonamental, l'experiència que el temps és un paràmetre immanipulable. Una gran part de l'esforç intel·lectual de l'home s'ha invertit a alliberar-nos d'aquesta sensació. La ciència clàssica ha estat per a molts una mena d'escut protector contra el temps, ja que en una concepció estricta de la causalitat, en el sentit clàssic de la paraula, el futur i el passat ja estan continguts en el present i, per tant, el temps és una il·lusió meravellosa davant els problemes existencials de la vida quotidiana. Aquesta era la posició d'Einstein, i penso que anava molt lluny en aquest sentit. Per ell la ciència era el que ens permetria superar l'experiència existencialista: la crueltat arbitrària, la misèria, les guerres, el racisme. Per alguns sociòlegs francesos l'home no hauria de sorprendre's de cap esdeveniment ja que tots són atrapats per les lleis del determinisme universal. Aquest és, en definitiva, el mite occidental de la raó triomfant. La meua opinió és que aquest univers de la raó d'Einstein i de Spinoza s'està enfonsant. I, amb això, la ciència es torna menys transparent, però al mateix temps s'acosta a la literatura, a les arts... I diria encara més: perdent transparència, la ciència guanya en misteri i en capacitat de meravellar-nos. Som capaços, de nou, de sorprendre'ns... Penso que hi ha una gran riquesa en aquest retorn a la pregunta, a la sorpresa. Això situa de nou els científics prop dels creadors d'art i literatura. (...) Diguem que el temps clàssic era el temps de la comunicació, el temps que la física newtoniana representava gràcies al fet que els senyals podien viatjar a velocitat infinita, un temps instantani. Aquest temps, encara que modificat per Einstein, era incompatible amb el temps de la literatura, com el temps de Bergson, el temps dels existencialistes. Aquest darrer era un concepte de temps intern, molt ric qualitativament, irreductible al temps de la comunicació. La física moderna ofereix precisament la possibilitat d'una reconciliació. Això és el que jo anomeno «la nova aliança». Per a mi això significa la retrobada de dues cultures. Aquest nou concepte de temps en física pot jugar un paper molt important en els propers anys.»

(ciència) 8 agost 1981

Il·lustració de Joan Antoni Posch

Entre Numància i Florència.— La imatge d'una Girona reclosa en el seu propi laberint de pedra vella, d'una Girona d'esglésies àmplies i de costums estretes, ha gaudit de tan bona salut que ha acabat per fer-se tòpica. És la imatge que ens parla d'una mortalment avorrida ciutat immortal; d'una ciutat «assetjada i derrotada, emplujada i inundada, tancada i petrificada, sotmesa i reprimida per unes forces dominants», per dir-ho amb paraules d'un dels seus amants més impacients, l'escriptor Narcís-Jordi Aragó.

Aquella Girona era, per entendre'ns, poc més que una Numància passada pel túrmix vaticà. Però hi ha una altra imatge de Girona que d'un temps ençà comença a fer fortuna. És la imatge d'una Girona que sembla haver despertat del seu somni immemorial; una Girona més civil (i per tant més civilitzada), relativament secularitzada, que a poc a poc s'obre camí tot mirant el seu passat pel retrovisor. És la Girona que ha començat per fer seva la ciutat. És la ciutat que voldria, ai!, ser Florència.

D'aquestes dues *girones*, extrapolacions ideals d'una Girona més real i com-

Diuem que estem gravats per unes tensions que en principi haurien de ser només intestines, però que ens trascendeixen a l'exterior sense remei: lluita entre tradició i progrés, entre conservadurisme i progressisme, entre una història passablement gloriosa i una necessitat acceleradament urgent de posar-se al dia... no ho sé, i no sabria pas llegir la cara de cap d'aquests meus conciutadans.

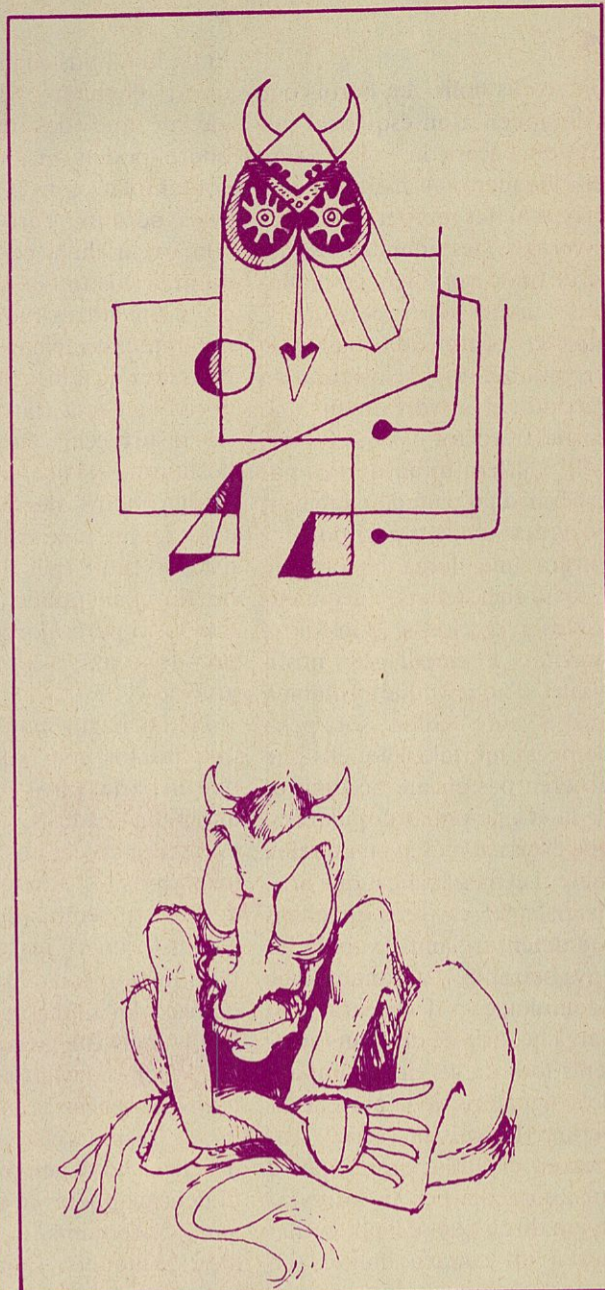
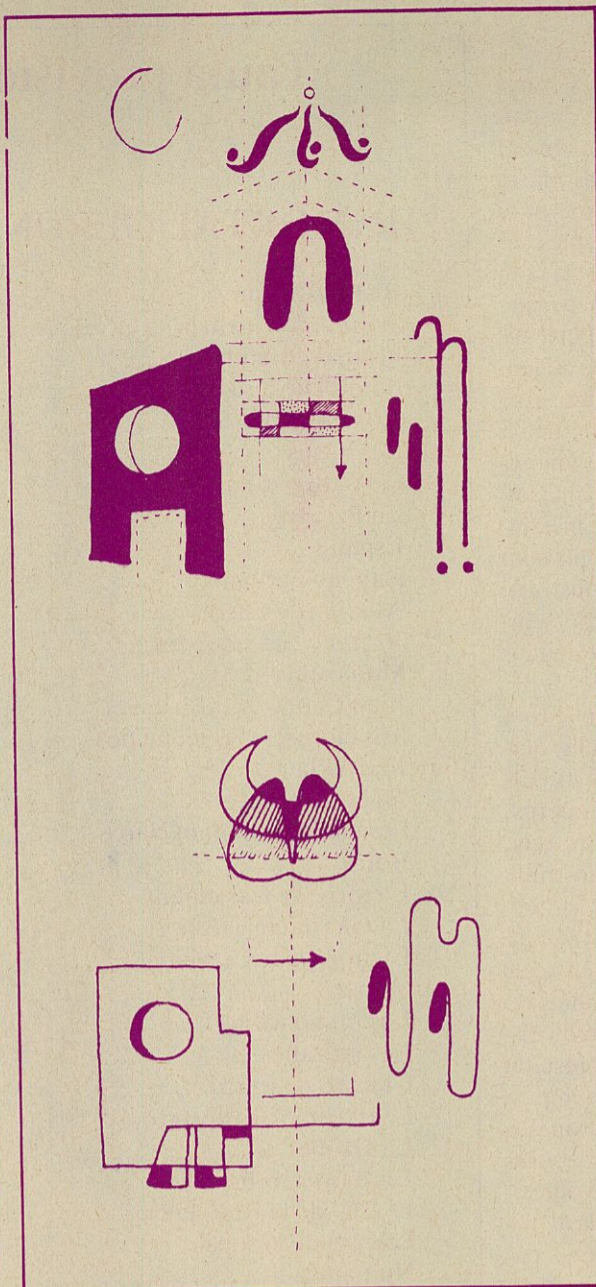
Sí, però em fa pensar el fet que per enderrocar aquestes muralles (part d'aquestes muralles perquè aquí a l'acròpolis tot resta dempeus encara a tentipoti), es necessitessin

seixanta-tres anys. Seixanta-tres anys! Vint-i-tres mil dies! Des del 1868 fins el 1931. Alguns devien llegir en l'ordre de la Junta Revolucionària la pèdua física de les últimes restes d'un èpic i comú passat. D'altres en canvi la voluntat d'empenyer endavant la ciutat, cap a un ample futur. Perquè sempre s'ha dit que tot allò que ja no podem usar és arqueològic.

Avui al carrer de la Força hi aprenem que l'emperador barbaflorida no va posar mai els

peus a la ciutat dels rius. Però a l'estament del poder prou que li degué convenir explotar durant anys i anys el mite de l'obra personal de Carlemany en la conquesta franca de Girona. I no venia mai d'un pam: se li han atribuït un campanar, una imatge, un tapís, una cadira (i quina cadira!), un cartoral, una copa, un sermó de Setmana Santa... Surto de l'Institut Vell i torno a ser avui. No res: una guimbada de mil dos-cents anys. Estem per celebracions, a

Girona: el vuitanta-quatre, l'any sant orwel·lià, ara l'any sant Carlemany... El vell recinte romà, les restes del qual toco amb les mans ara mateix aquí a Sobreportes, a dos passos de casa d'en Lluís de l'Arc (un esperit d'àlgebra, en Lluís: lúcid, exacte, subtil), preserva Girona ara i gairebé com sempre ha fet. Aquestes muralles són espesses, aïlladores, carregades de suc nacional... És per aquí, que jo faria passar la torxa de Barça-92, des de l'Olímpia

Joan-Antoni

plexa, parlem avui en aquests papers. **Claudi Grau**, gironí clandestí i militant alhora, ho fa des de dins, fent amb la ploma una autòpsia indolora i fugaç de la vella Girona, tan morta com estimada. I **Joan Ferrerós**, com era d'esperar, ho fa des de fora, a peu pla i amb distància empordanesa, paràmetre afectiu segons el qual Girona és una circumstancial capital de província situada entre Bàscara i Barcelona.

Hem volgut, però, destacar en aquests papers la nova Girona, la Girona que **Andrea Grau**, en la seva molt personal *taula provisional d'equivalències*, també publicada en aquestes pàgines, anomena **Girona Light**. I hem mirat de fer-ho sense teoritzar massa i per la via del cas exemplar, escollint entre les inevitables filies i fòbies algú que, sense voler representar ningú, pogués d'alguna manera donar l'accent del nou estat de coses a la riba de l'Onyar. Amb aquests condicionants, un dels millors situats era, òbviament, **Josep Mª Fonalleras**, columnista de moda i autor d'*El Rei del Mambo*. D'ell se n'ocupa Josep Valls i Grau.

De cor a pensa

Claudi Grau

del Peloponès fins a can Fanga! Penso que aquestes llambordes han estat trepitjades per les sandàlies sacrosantes del comte Borrell, que devia passar just per aquí per anar a mercadejar la venda del palau amb el bisbe Gotmar... si avui tornaven embogirien de cop: la Plaça dels Lledoners convertida en un pur recinte d'aparcament d'automòbils! L'un que volia vendre i l'altre que no volia comprar...

El rei Pere el Cerimoniós, embolicat fins a l'esclavina amb les seves guerres contra Castella, ve i ens ho fa pagar a nosaltres. Ens assetgen reis, generals, fam i pestes. Ens conver-

tim «velis nolis» en herois que s'abraonen a un esquinçal sutzós on encara hi volen veure una bandera. A més a més... afegiu-hi les perpètuas boires hivernals, les inundacions de tardor que no fallen, les humitats i males olors persistents, aquella continuada flaire de bròquil bullit i resclosit que un escriptor il·lustre va tenir a bé ensumar en tot el nostre barri vell, i ja em direu què es pot esperar d'un ciutadà capbussat en aquest immens poti-poti... I encara una llarga història de bisbes encastellats, incomunicables i recelosos, d'insidiosa suavitat i empalagós misticisme, d'aquells que prohibien anar a veure «Gilda» sota pena de pecat mortal, d'aquells que no eren pas encara accionistes de la «Cope-ondas populares», que exercien més aviat de reina mare, i el més avançat que arribaren a fer els seus capellans fou defensar Saint-Exupéry als anys seixanta, l'aeronauta laic deontològic... I encara una llarga història de dirigents amants tothora als tics i rampells dels dignataris de la meseta superior (llarguíssim serial d'amor en capítols, drama per a uns, comèdia per als altres), i ja em direu què se li pot demanar a un ciutadà immers en aquest abassegador inventari... Ara que hi passo a prop: qui és aquell que va dir «no és possible seure's sobre les baionetes»? A Espanya durant quaranta anys han demostrat que hi ha culs capaços de tot...

Doncs no: mira com encara

hi ha homínids enamorats d'aquest «habitat», unes rares «avia» que des dels espais oberts poden ser impunement contemplats com a uns masoques perduts. Però no: mira com encara hi ha gent que estimem la nostra Girona tal com és, entre altres raons perquè no en tenim cap més. Però no: heus ací que n'hi ha que creiem encara en una (tardana, això sí) resurrecció, en un demà deslliurat, en una cosa menys grisa i menys negra, que encara tenim una visió messiànica de futur (per dir-ho com ho diria un polític il·lustrat), una visió però ajornada, sempre fins ara, «ad kalendas graecas»...

Hi ha hagut mai un gironí que no fos com aquells dels que en parla Narcís Aragó? Els anomena «adusts, esquerps, escèptics, recelosos, retrets, insolidaris...» Remunto enllà del temps: sembla que la nostra història es ressent de la falta de sorpresa... sí: al segle quinzè, dos síndics gironins tenen la mai vista gosadia de dissentir per endavant del resultat d'una sentència: la de compromís de Casp. És clar: els xinesos de carrer no deuen pas ser tots ni delicats poetes ni revolucionaris xarbotants... Però res més: blanquers, sabaters, paraires, ballesters, argenters, manufacturaires de la llana, del cuir i del metall, tots abocats a la seva feina, aplicats i capcots, tristos de cap a peus, llaminers de la tristesa, «adusts, esquerps, escèptics, recelosos, retrets, insolidaris...»

Taula provisional d'equivalències

Andrea Grau

INMORTAL GERONA

Bisbat/Cartanya .....
 Seminari Conciliar .....
 Francesc Eiximenis .....
 Arxiu Diocesà .....
 Nor-Norte .....
 Los Sitios .....
 La Vanguardia .....
 En Patufet .....
 España .....
 Isabel y Fernando .....
 Alvarez de Castro .....
 36 .....
 Monarquia .....
 Joan Capri .....
 Los cipreses creen en Dios .....
 Josep Pla .....
 Figueres .....
 Les mosques de Sant Narcís .....
 Boira .....
 La torre de Carlemany .....
 La via romana .....
 El tapís de la Creació .....
 Onyar .....
 Les inundacions .....
 Les muralles .....
 Cinturó de ronda .....
 L'arc de Sobreportes .....
 La Grober .....
 Els banys àrabs .....
 El Ball de la Residència .....
 La casa de la sopa .....
 Numància .....

GIRONA LIGHT

Ajuntament/Nadal .....
 Col·legi Universitari .....
 Modest Prats .....
 Llibreria 22 .....
 La Xinxeta .....
 Punt Diari .....
 El País .....
 Makoki .....
 Europa .....
 Carlemany .....
 Orwell .....
 69 .....
 El rei del mambo .....
 Woody Allen .....
 Girona grisa i negra .....
 Josep Pla .....
 Motel Empordà .....
 La Torras .....
 Smog .....
 El Bolet .....
 El passeig d'Olot .....
 Les cases de l'Onyar .....
 Onyar! .....
 Les inundacions .....
 Salt-Sarrià .....
 Cinturó de ronda .....
 El pas elevat del tren .....
 Parkings, parkings .....
 Sauna (completa) .....
 Boomerang .....
 Mc Donald's .....
 Florència .....

(*)

.....
 .....
 .....

(*) que el lector digui la seva

Fins fa uns vint-i-cinc anys, Girona era poc freqüentada pels empordanesos. No ho ha estat fins a una certa popularització de l'automòbil. Podríem dir que el Fluvià establia una mena de divisió d'àrees d'influència; l'òmnibus de línia, en emprendre la pujada de Bàscara, transportava el mínim passatge: els que havien pujat a Figueres havien baixat la majoria en les parades anteriors fins a Bàscara, i els que arribarien fins a Girona pujaven d'Orriols en endavant. I viceversa. Per l'estil en tren: Sant Miquel en avall pujaven la majoria de viatgers que havien de baixar a la vila del Ter.

Eren minoria els qui mantenien relació habitual amb la capital de província. Els negociants d'allò que hi tenia mercat quasi exclusiu, com era gra, fusta, vaques, vedells, porcs grassos. El de Figueres feia el sostre en rama-

Girona a peu pla

Joan Ferrerós

Girona 1900

deria, amb godalls i aviram, en canvi Girona comptava amb escorxadors privats grans i feia —i fa— els preus d'aquests tràfec. També els qui tenien tractes corrents amb els estaments públics/oficials propis de la capitalitat provincial: delegacions d'indústria, d'hisenda, cambres de comerç, de la propietat, agrària, del catastro rústec i urbà. Tot plegat poca gent.

La majoria del personal hi mantenien relacions esporàdiques. Quan algú del poble o un notable tenia —sofria— una vista oral i pública a l'audiència, es desplaçaven alguns espectadors; l'exclusivitat amb la cúria bisbal amb tota la tela d'aranya que això comportava: els capellans doncs, i algú necessitat d'una recomanació...; la medicina gironina també ha gaudit i gaudeix de la confiança dels empordanesos; per desembarassar-se de criatures procedents d'emba-

◀ rasses embarassosos, Girona disposava d'hospici. En l'època que feien el batxiller els que estan a punt d'estrenar tercera edat, empordanesos que no eren de Figueres, o sigui de poble, sovint eren instal·lats interns als maristes i estudiaven a l'institut dels quatre rius: als pobles —justificadament o no— tenia més prestigi que el de Figueres i, posats a treure el nen de casa...

L'única vegada a l'any que l'Empordà es desplaçava en quantitat apreciable a Girona era per Tots Sants. Les Fires de St. Narcís eren importants i a més comptaven amb un espectacle irreproducible a Fi-

gueres: els que donaven bisbe, canonges, dignitats eclesiàstiques i clergat en general, acompanyats dels alts estaments del funcionariat provincial, els uniformes dels militars, tots plegats de gran gala, a l'escenari grandios de les escales de la catedral i a la seu mateixa.

Aquesta població de funcionaris ben pagats, més la burgesia d'una ciutat el doble de gran que Figueres, estimulava una vida d'espectacles, cultural —més aviat diguem-ne pública—, més vistosa que a la vila empordanesa. L'àrea de tot això més la «necessitat» del nucli provincial als nivells comercials, burocràtics, etc., ha conformat en l'empordanès de mitja edat

una idea de Girona com a ciutat important, culta, prestigiosa. La imatge es manté relativament inclús entre la gent jove: encara que la facilitat de comunicacions hagi produït una desmitificació a partir de la coneixença, Girona compta, com a cosa nova, amb universitat i la consegüent població, fixa i flotant, jove que circula pels rails de la cultura, la qual cosa provoca una activitat poc o molt important però superior a la figuerenca en cines, teatres, conferències, música, etc. I dos diaris.

Arriscant una mica semblaria que, ciutat a ciutat, l'excés febricitat comercial figuerenca distreuria més el personal d'activitats de relleu

cívic, que no pas les situacions beatíficament estables d'una certa societat gironina.

Ara: en una altre àmbit, els empordanesos, malgrat disposar d'un nucli ciutadà més petit que el provincial, sembla que hem sabut i sabem fer allò que se'n diu «viure més bé». Tot i no haver passat per l'atzar de l'adjudicació del lot de funcionaris de l'administració, hi ha elements objectius que així ho indiquen. Com ara la densitat relativa de restaurants i bons restaurants, o constatar —ho pot fer qualsevol empordanès que s'hi hagi fixat— que les figuerenques van més mudades que les gironines: per l'elegància dels vestits concrets

que porten; fins i tot alguna gironina ve a vestir-se a Figueres. I per un deseiximent de les rigideses corporals femenines: les senyores i senyorettes de prop de l'Onyar sembla que sempre porten faixa —encara que vagin sense. Hem d'acabar d'una manera o una altra: els ròncs carrers de sota St. Fèlix ha estat tradicionalment el mediocre enclau de la venalitat eròtica gironina, en temps que a Figueres hi havia cases llicencioses per tota la vila, a més del carrer de la Jonquera. Que si un gironí cercava un plat fort en aquests assumptes —pagant, és clar—, només tenia un lloc més a prop que Barcelona: la Torre Basca de la carretera d'Olot.

En el principi era l'oci: el Paradís era l'oci absolut. Per això Josep Mª Fonalleras té un sofà. Un sofà encarat a l'Onyar. Tal com Diderot tenia el seu banc preferit: el banc d'Argenson, on hi anava a meditar, a badar, a «*abandonner l'esprit à tout son libertinage*». Però productes d'aquest sofà són ara com ara els sanitosos papers —lectura analgèsica recomanada— sobre Felip II, o Montse Guillén o Woody Allen. Un servidor sempre ha cregut que el columnista de diari té l'obligació de ser suggestiu; és el sant el qui té l'obligació de callar els seus descobriments.

L'altre dilluns ens vam trobar. Era a l'hora que el dia s'acaba i l'esperit s'amoroseix. El decorat —urbà, és clar!— estava emboatat amb música de Dire Straits —un xic massa baladrera pel meu gust—, i la presència fidel i plaent de dues copes de Parxet Brut —que ben aviat van ser quatre. Donàvem l'espectacle d'una sed excel·lent —engrescadora que diria un convergent—, allà encaixonats entre seient i taula, inamovibles —els mobles—, com ficats dins un «hortus conclusus» —nosaltres.

Hem de parlar de Girona, Josep Maria: d'aquesta Girona d'aquí, tot i que els gironins es miren amb un cert recel als del país de la botifarra dolça —i potser a partir de fa un parell de setmanes encara més. Nosaltres som els de la capital nacional del «kitsch» —llegiu Museu-Dalí-Torre-Galatea... I cal trencar aquest glaç. Dom Parxet Brut hi col·labora:

«No, no. Jo no em sento institucionalitzat. Entre altres coses perquè no és necessari. No, tampoc crec en un possible "Grup de Girona". Tenim pocs lligams estètics. O si no, mira per exem-

Josep Mª Fonalleras: una ànima traginant un cos

Josep Valls i Grau

Josep Mª Fonalleras (Foto Joan Comalat/Punt Diari)

ple com escriuen de diferent la Maria Mercè Roca, Toni Puigvert, o jo mateix... Podriem dir, en tot cas, si vols que sigui grup, que al grup hi tindrien lloc canívors i pacifistes, abúlics i sanguinaris, visionaris i panxacontents, irònics i bel·ligerants, abstemis i pidolaires.

En termes bèl·lics, que no són pas els que més entusiasmes em promouen, podria dir que sóc un francirador. Potser sí a partir del premi Casero hi ha hagut un moviment... home: almenys això de la 22 és molt més assequible... i ho tenim aquí al costat! En Modest... podria ser una mica el pare-pedaç de tots ple-

gats. En tot cas, sense proposar-s'ho. El que passa és que tots som amics...

Els Dire Straits han callat. Hi ha un moment de suspensió, sense música ni Parxet. Abans, en aquesta casa, quan demanaves xampany et portaven un platet amb quatre faves seques i salades. Tot s'acaba en aquest món: ara no hi posen ni peu de copa: el vidre en contacte amb el marbre de la taula i avall que fa baixada. En Josep M^a saluda una noia —escabellada com una bacant— que surt del bar. Encén una cigarreta. És un tradicional: feina a l'Ajuntament, pis a la Rambla, fumar Duca-

dos, llegir Carner, Ruyra, i practicar el «rush» matinal típic en un barri d'oficinistes i botiguers. Recomença la música. Si no m'erro, això que sona és aquella bacinada que en diuen «Amazulu», que a mi em recorda en aquests moments una esquadra saltíria d'oques rabioses.

«Ara faig, com ja saps, una columna al Punt cada dos dies. M'agrada, i potser costa més això curt que no pas allò més llarg del "Xoubisnes"... De tota manera la realitat és ampla, grollera i màgica, i, de moment, hi ha temes per anar fent. Estic content de tot: del Recull de Re-

trat Literari de 1982, del Casero 83, del Ciutat d'Olot 1984, d'en Rixi Polaroid, del Rei del Mambo, que, diguin el que diguin, pot ser llegit impunement per ursulines... Sí: ara em podries preguntar allò que pregunta "Libération" als quatre-cents escriptors: Per què escrius? El tens, aquest número extra de "Libération"? Me'l podries deixar, no? En faria fotocòpies... Què respon Italo Calvino? Em vaig fer a mans alguns llibres de Calvino en italià, i més o menys el lleigeixo... sóc un enamorat de Calvino. Però no és pas d'ara, eh? Què respon Calvino a "Libération"? També m'agrada molt Julio Cortázar, i dels nostres, Quim Monzó, Ruyra, Víctor Català, Carner, Foix, i —no t'ho dic pas per cap raó especial, no et pensis—, Josep Pla.

Per cert, que posats a parlar de tot aquest tinglado gironí, aquest estiu vaig trobar a Palamós, per una casualitat d'aquelles, un periodista i escriptor de Barcelona, molt conegut, que em deia que «stava molt interessat en tot això que treuen en Sunyer, Berga, Puigvert i tots aquests, però que a Barcelona no hi arriba res de tot això. Es deu tractar d'un pèl purament moixí... potser li hauríem de dir, a l'editor jove de l'ample front... Què vols fer-hi: a mi m'agraden els herois sense aurèola, és a dir els herois a mitges».

Quan sortim al carrer ja és ben fosc. La petitat —i delicada— plaça em sembla més íntima que abans d'entrar, no sé què ho fa. Avui tampoc no ha plogut, no sé pas on arribarem aquest any. Els qui són afeccionats a buscat bolets s'han de dedicar a altres coses, aquesta tardor... muntar exposicions, publicar llibres, casar-se...

Consideracions sobre l'ensenyament de la Informàtica

Simó Bosch

Continuant amb les divagacions entorn de l'actual esclat informàtic (1), potser serà oportú dir-ne quelcom respecte a l'ensenyament d'aquesta Ciència, si més no per haver tingut la gosadia d'haver impartit durant el curs escolar passat i seguir fent-ho davant l'actual, unes classes sobre aquesta matèria en un dels Instituts de la nostra ciutat. En realitat, allò que hem fet els professors d'aquesta assignatura en el Centre esmentat ha sigut explicar una mica de llenguatge *Basic* amb l'ajut de tres ordinadors familiars dels més populars.

He de confessar que tinc una clara sensació d'intrusisme i sempre que ve a tomb reitero un meu desig: que en els col·legis i instituts ensenyin Informàtica gent que siguin veritables experts en la matèria, si pot ser els corresponents llicenciats. Enguany fem aquesta feina professors que de manera informal n'hem après quelcom i que normalment som d'assignatures força relacionades amb la Informàtica —Matemàtiques en el meu cas—, i que a més d'ensenyar-ne als nostres alumnes estem realitzant en certa manera una tasca propagandística entre els nostres companys de treball, molts dels quals se'n malfien bastant de tot el que té quelcom a veure amb els ordinadors. A les escoles de diferents nivells són força freqüents avui dia els cursos d'iniciació a la Informàtica per a professors, i crec que no pas tots els que s'hi apunten ho fan amb entusiasme, ans al

contrari hi predominen d'aquells «infiltrats» que esmentava l'altre dia.

Caldria remarcar que entre el nostre alumnat hi ha desigualtats molt marcades. En un extrem hi ha el tipus d'estudiant que abans de començar ha après molt pel seu compte, que llegeix revistes especialitzades, que sol tenir un ordinador a casa (probablement d'aquests que fa una temporada donaven les Caixes d'estalvis a qui hi feia una determinada imposició), i que fins i tot ha assistit a algun curs durant l'estiu. Evidentment, aquest alumne aprendrà ben poca cosa —o res a les nostres classes perquè ens devem tant o més que a ell a qui es troba a l'altre extrem, és dir, el qui no en sap ni un borall; l'obligació del professor és, òbviament, partir de zero malgrat els qui ja en saben molt s'avorrei-

Model d'estudiant preinformàtic (Museu del Joguet, Figueres)

xin, i l'obligació de l'alumne inexpert hauria de ser preocupar-se en practicar a hores lliures amb els ordinadors del Centre; alguns ja ho fan, però d'altres es limiten a complir passivament amb l'horari estricte de classes —que és molt reduït— i descuiden ostensiblement l'aspecte pràctic; n'hi ha que arriben aviat a la conclusió que es varen equivocar d'assignatura (en els Instituts la Informàtica és matèria optativa) i si finalment aconseguen l'aprobat és per mitjà d'uns considerables esforços de darrera hora i —sobretot— d'un aflujament del nivell d'exigència per part del professor.

Altament són més aviat pocs els alumnes que aprenen a programar de debó, i això no hauria de ser una sorpresa per a ningú perquè per a ser capaç de fer un programa convé tenir uns

coneixements precisos sobre el tema corresponent i a més a més cal posseir intuïció, capacitat creativa, imaginació, etc. qualitats que no són pas massa freqüents entre els estudiants d'avui dia (seria molt llarg esbrinar ara qui en té la culpa d'això, deixem-ho córrer); tan sols una minoria sap pensar amb acceptable originalitat i té idees pròpies (igual que passa dins de les altres matèries dels plans d'estudis, particularment aquelles on el raonament i l'observació hi juguen un paper més destacat).

De vegades hom es pregunta: per a treballar amb ordinadors és imprescindible saber Informàtica? Crec que la resposta és negativa i que ho serà cada vegada més. S'ha dit moltes vegades que per a poder conduir un cotxe no cal pas conèixer el funcionament del seu motor ni

saber reparar les avaries que tingui. La publicitat dels models més recents d'ordinadors insisteix molt en l'ús de frases d'aquest estil: «no és pas necessari que vostè sàpiga programar, podrà fer qualsevol feina sense cap coneixement de programació, etc.», i de fet tothom sap prou bé que el personal de bancs i d'oficines que manipula ordinadors no té generalment cap mena de coneixement sobre Informàtica. Es dona el cas d'institucions que estimulen entre els ciutadans l'ús d'ordinadors —la Generalitat, per exemple— més que no pas el domini de la Informàtica per part d'un gran nombre de persones. Podria ser, per tant, que aquesta dèria d'aprendre a programar que es percep avui dia arreu, experimentés en el futur una notable reculada. Seria bo que no passés com amb la Matemàtica moderna ara fa deu o quinze anys: va ser com una foguera que provocà en molta gent sensacions una mica semblants a les que produeix enguany l'avenç aclaparador de la Informàtica, però tot plegat va fer més mal que bé entre els pobres estudiants dels anys setanta. De passada exposo la meua opinió personal en el sentit que la irrupció massiva d'ordinadors ha sigut un factor més de cares a frenar l'empenta desmesurada que duia la Matemàtica moderna: disminució del rigor excessiu en els raonaments matemàtics, supressió de formalismes immoderats, tendència vers la revalorització del sentit comú i del tempteig, major recerca d'aplicacions pràctiques...

Ja per acabar vull destacar el fet que portem pocs anys d'experiència en l'ús d'ordinadors —fins fa uns deu anys era molt reduït el nombre de persones que hi tenia algun tipus de relació i per aquest motiu no existeixen dades contrastades pel temps respecte les virtuts i els defectes d'aquesta nova tecnologia. El temps tindrà la darrera paraula, o més exactament, les persones a les quals ens ha tocat de viure aquest difícil fi del segle vint. Tal com sempre ha passat amb els avenços científics i tècnics, l'home és l'autèntic responsable del profit o del dany que se'n pugui derivar.

Premi Centenari Narcís Monturiol

Els premis Centenari Narcís Monturiol, convocats per l'Agrupació del PSC de Figueres ara fa uns mesos, foren lliurats el propassat divendres en el Casino Menestral figuerenc en el transcurs d'una vetllada organitzada pels socialistes figuerencs per tal de commemorar el centenari de la mort del socialista republicà i inventor empordanès. A la vista dels treballs presentats, el jurat decidí atorgar dos primers premis ex-aequo, de 25.000 pessetes cadascun, als treballs literaris de recerca signats per l'Equip Tramontana (Pere García Terrades, Albert García González, Pere Casellas Borrell i Antoni Trujillo García, tots ells alumnes de vuitè de Bàsica de l'escola de Peralada) i pel grup d'alumnes de setè de Bàsica del Col·legi Públic Josep Pous i Pagès, de Figueres, format per Montserrat Comas Alegrí, Yolanda Ardila Pérez, Carmen España Orellana, Núria Giralt Lupiañez i Lourdes Puig Cabalga. Un únic accèssit de 10.000 pessetes correspongué a Francesc Anton, alumne de COU de l'Institut Ramon Muntaner de Figueres i col·laborador de papers empordanesos, autor del treball que reproduïm en la pàgina següent.

A la Llibreria
ELS TROBADORS
de l'Escala hi trobareu
llibres de nou i
llibres de vell

LLIBRERIA
ELS TROBADORS
PASSEIG DEL MAR 2
l'escala - alt empordà

**Llibreria especialitzada
en temàtica
de l'Empordà**

(1) Vegeu *Cara i Creu de la informàtica*. (papers empordanesos nº 21 - Setembre 1985, pàg. XI).

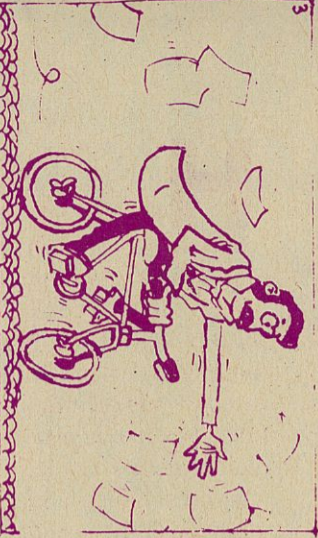
Tipetes
exemplars

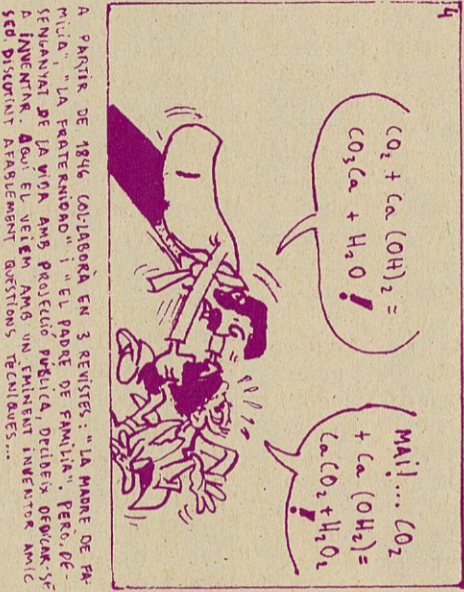
NARCÍS MONTURIOL Polític i inventor

F. ANTON
1985

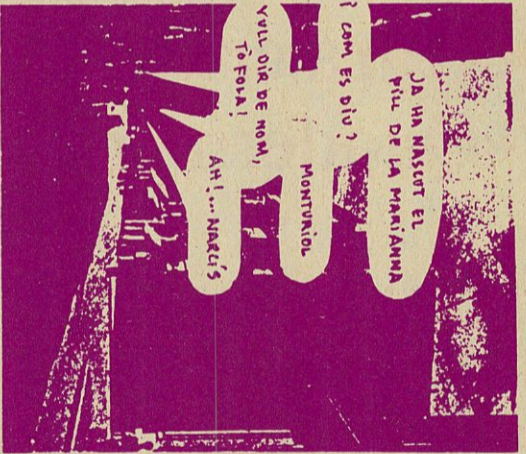
1. ES A BARCELONA ON ENTRA EN CONTACTE AMB LES IDEES REPUBLICANES. MES TARD, DESPRES DE LES BULLUNQUES DE 1849, ES CONVERTEIX EN EL GRANER GAUJARD DEL MOVIMENT, LLIBERANT-SE COM A CAPITA DE LA MILITIA NACIONAL A FIDELTES, EL 40 DE GENER DE 1874. EL MATEIX ANY MONTURIOL ES LLANÇA A LA PROPAGANDA CLAMOROSA.

3. AQUI TOCEN VEURE NARCÍS MONTURIOL EN PLE PROCÉS DE CREACIÓ D'UNA DE LES SEVES IDEES: JOSEP MISSÉ I JOSEPOU, ADE ACORRENYADEN A L'AM VEMON EN LA 1.ª INVENCIÓ

4. A PARTIR DE 1876 COL·LABORA EN 3 REVISTES: "LA MONE DE FAMÍLIA", "LA EXTERIORITAT" I "EL PADRE DE FAMÍLIA". PERÒ, DESENYANT DE LA VIDA AMB PROTECCIÓ PÚBLICA, PRUEBAS DEBENEFICIALES I INVENTA. AQUI EL VEIEM AMB UN TENDIMENT INVENTOR AMB SEU DISCRIMINAT ARAJUBAMENT GUSTOSOS I TECNOLÒGICS...

NARCÍS MONTURIOL I ESTARIOL NASQUÉ AL CASER MONTURIOL DE FIDELTES, EL 28 DE SETEMBRE DE 1819.

2. ELS SEUS PARES L'ENVIAREN A ESTUDIAR AMB EL RECTOR DE VILADERTRAM, I MÉS TARD A CERBERA, PERÒ CANSIAT DE L'AMBITANT TANCANT I CONSERVADOR, SE N'ANÀ A ESTUDIAR DRECH A BARCELONA.

PREOCUPAT PELS VECADORS DE CORALL, MONTURIOL COMENÇA A RUMIAR EN LA POSSIBILITAT DE CONSTRUIRE UNA MAU QUE PUGUÉS ANAR PER SOTA L'AIGUA. A LA IL·LUSTRACIÓ VEIEM UN DELS SEUS PROJECTES, INICIALS. EL DEFINITIU SERIA L'"ICTINEU", LA CONSTRUCCIÓ DEL QUAL DURÀ 2 ANYS.

¡ARA TING MONUMENT!

MALGRAT L'INCIDENT, MONTURIOL PERSENERA. EL 21 DE MAIG DE 1864 ES CREA LA SOCIETAT COMANDITARIA "LA NAVEGACIÓ SUBMARIÑA" I EL 2 D'OCTUBRE DEL MATEIX ANY L'"ICTINEU II" FOU VORAT, TAMBÉ A BARCELONA, PERÒ LA SITUACIÓ POLITICA NO PERMIA ESTAR MOLT AL COSTAT DE MONTURIOL. LA SEUA TENDENCIA L'HAUVA FET VOCE ACORRENYADRE A MÉS A MÉS LA CRISI DE L'ESTAT ERA PRUEBA. I S'EUIMINAREN LES DESPENSES INNECESSÀRIES, COM A CONSEQUENCIA DE TOT AIXÒ, "NAVEGACIÓ I INDUSTRIAL" SOMBARCA LES ODES MAJUS EL 24 DE FEBRER DE 1868.

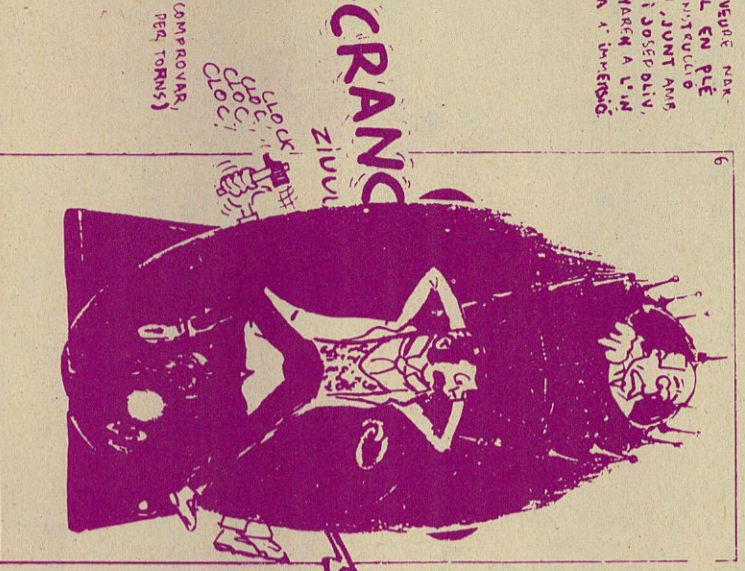
ELS ESFORÇOS DE NARCÍS MONTURIOL NO FOREN PERÒ, EN VÍDIA, LA SEUA CONTRIBUCIÓ A LA RESOLUCIÓ DEL PROBLEMA DE LA NAVEGACIÓ SUBMARIÑA FOU DECISIUA.

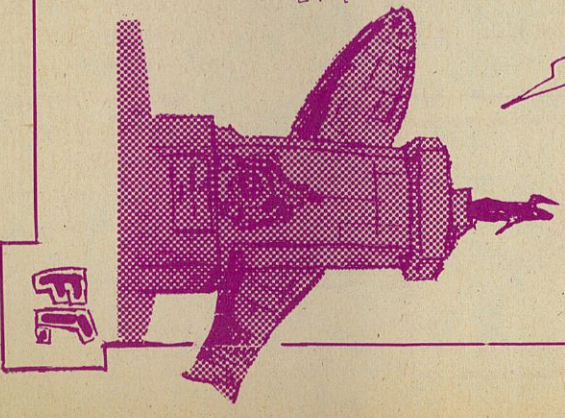
L'ICTINEU AL PORT DE BARCELONA, JUST DESPRES D'ESSER VORAT, L'ANY 1874.

PERÒ COM HAS POGUT XOCAR AMB UN POP? EEEH... EM SEMBLA QUE TENIM PROBLEMES!

EI! PASSEU-ME EL TORNAVÍS!

(COM ES POT COMPROVAR, TREBALLAVEN PER TORNIS)

ETC

Nova guia cultural de l'Alt Empordà

J.F.

La sèrie «El nostre patrimoni», volums que edita «La Caixa Provincial de Girona», ha començat per l'Alt Empordà. La comarca una vegada més —en aquests assumptes— ha estat de sort: seguiran més obres dedicades a cada comarca de la província. Fa pocs dies es presentà aquest primer llibre al Museu de l'Empordà i, fet insòlit, però molt d'agrair: els assistents en reberen un exemplar d'obsequi; es veu que més endavant es vendrà a les llibreries pel preu d'unes tres mil o tres mil cinc-centes pessetes.

L'obra, magníficament editada, consta bàsicament de fotografies de Jordi Olaverrieta. A més, textos de Joan Badia i Oms, l'historiador de Palafrugell, autor del volum «L'Empordà» de la sèrie «Comarques de Catalunya», el més gran aplec documental sobre els pobles de la comarca. També ve encapçalada per un pròleg del periodista Manuel Ibáñez Escofet, entusiasta de l'espai geogràfic fotografiat i de l'art i professionalitat de l'autor, i d'una introducció del mateix Olaverrieta on comenta algunes característiques del tre-

ball, adhoc sobre la tècnica fotogràfica emprada.

El sistema és presentar els municipis segons ordre alfabètic, a base d'una fotografia general i/o «artística» del poble, acompanyada d'unes notes de Badia; segueixen cinc o més retrats particulars o de detall sobre cases, precisions arquitectòniques, artístiques o bé curiositats de la naturalesa, amb l'imprescindible però suficient —és una obra gràfica— text aclaratori. Tot i ser recent, l'obra en algun cas ja és acta notarial de gran interès de l'aspecte anterior que presentaven algunes esglésies romàniques restaurades pels serveis públics o netejades i estintolades pels voluntariosos del grup «Art i treball»: a la primera lletra, Albanyà —que comprèn l'antic municipi de Bassegoda—, St. Joan de «mussols», Pincaró, St. Julià de Ribelles.

Obra excel·lent que cataloga singularitats, sobretot arquitectòniques, de la comarca que han superat la carrera d'obstacles del pas del temps: el deteriorament, l'especulació, la «modernització». Bon equilibri en la lírica de l'objectiu fotogràfic i la prosa del didacticisme gràfic.

Lectura crítica del «Quadern gris»

J.F.

Lluís Bonada, de Ripoll, periodista i crític literari, ha fet un estudi (1) del primer llibre de l'Obra Completa de Josep Pla, sèrie «Destino», el famós i en camí de mític «Quadern gris». Per al lector habitual de l'obra planiana, l'aportació de Bonada representa una ordenació i sistematització de totes les suggestions i intuïcions que ha experimentat al llarg de la lectura o relectura del «Q.G.». Al lector novell li representa una estructura de referències i aprofundiment que el posaran en antecedents respecte als textos —no només el «Q.G.»— més autobiogràfics de l'autor de Palafrugell. Per la via del contrast de dades i de dates, de la recerca i estudi sobre les insinuacions i afirmacions sobretot d'ordre ideològic-literari, l'autor de l'estudi resol i assaja una primera elaboració —conclusió— quant a datació, influències, objectiu, estil, etc., d'aquest «Q.G.», considerat essencial en tots els sentits d'entre l'oceànica obra de Josep Pla. Una certa autobiografia relativament fabulada que pretén —sense gaire èmfasi— de semblar un dietari puntual; els grans referents literaris de Pla —Stendhal, Montaigne, Joubert—; la volguda linealitat —grisos—; la confitura de gèneres imperceptiblement delimitats; l'exposició des de més de seixanta anys d'edat del propi procés de formació com a escriptor: el sí i el no respecte a d'Ors; la malla moral; l'estil poderós invasor fins de personatges reals o ficticis; la llengua amena i «llegible».

Tot això ve escrit en aquestes seixanta planes dedicades a un dels grans i menys estudiats d'aquest segle.

(1) Lluís Bonada «El quadern gris» de Josep Pla. Quaderns de navegació, 5. Les naus d'Empúries. Ed. Empúries. Barna. 1985.

L'europa impossible de Josep Pla

Jaume Guillamet

He celebrat l'acord espanyol a l'adhesió a la CEE llegint «Un amor de Josep Pla a Canadell» (1); són cent pàgines escasses i 53 cartes, no sé si ben bé d'amor. Potser aquesta ambigüetat és un element clau del llibre. En tot cas és el record íntim d'uns dies d'estiu a la platja palafrugellenca de Canadell i la seva cua postal que s'allarga fins el març de l'any següent. Ella era una jove escultora suïssa de vint anys.

L'amor surt sobretot, a les cartes del mateix Pla «*Que simpàtica que ets, criatura estimada! T'he conegut massa tard. Per què? Si pogués un dia acariciar-te i tu rejuvenir aquest cor insatisfet i envellit!*» El periodista tenia 35 anys i ja havia corregut mig món fent cròniques pels diaris de Barcelona i de Madrid.

Per dir-ho en llenguatge d'actualitat, Josep Pla era un català europeu. Fou un dels primers grans corresponents, un gènere que el periodisme català no ha conreat gaire. Lilian Hirsch era una noia de Zurich però el paisatge que compartiren no fou sinó el de l'Empordà. Una coneixença casual al petit món de Canadell, una petita platja residencial a llevant de Calella de Palafrugell. Vuit dies intensos de passejades vora mar, a Figueres, a Barcelona i una visita a Josep Maria de Sagarra al Port de la Selva. Cinquanta-tres cartes —potser, d'altres perdudes— d'hivern i les il·lusions d'uns viatges comuns per Europa que mai no s'arribarien a fer. Enraonies a Palafrugell, per les passejades del senyor Pla amb la jove suïssa.

«Només una cosa no has d'oblidar d'Espanya: el color blau de la mar. D'aquesta manera el teu viatge haurà estat, gairebé, un sogno. Entra en el benestar de Suïssa, neteja la salabror de la teva pell, deixa't amanyagar per la llum del nord. La trista confusió espanyola semblarà un somni llunyà».

És l'any 1932. La poca simpatia que sent Pla per la II República li fa accentuar la nota del contrast social i polític entre Espanya i Europa. «*Espero que hakis entrat en la calma del nord, sense dolor i sense llàgrimes*». Les cartes recopilades i traduïdes per Josep Vergés, l'editor de Pla, l'home de «Destino», eren escrites ordinàriament en francès, esquitxades d'algunes impressions en anglès i en català. «*Imagina't que passessis per un carrer bromós i pàl·lid de Zurich i veïssis en una aparador una pintura assolellada de Calella feta per L.C. Hirsch ¿No seria una cosa gairebé miraculosa?*» «*Quan vindràs a Zurich, estimat, per a poder riure junts?*»

Josep Pla no hi anà mai a visitar-la i només després de la guerra civil, es tornaran a veure com a vells amics. Aquesta breu correspondència íntima del solitari de Llofríu ens destapa una mica l'únic racó personal que Pla no explicà mai. L'obra planiana no és sinó la seva vida, i el seu

Il·lustració de J.M. Subirachs

país i allò que conegué, universalitzats per la seva ploma, tanmateix la seva ploma i no pas cap màquina d'escriure. Aquestes lletres personals descobreixen el seu cabal de tendresa, sempre dissimulat per l'escepticisme vital que traspua la seva literatura, una literatura que aquestes cartes no desmereixen, l'enriqueixen.

Josep Vergés sabrà prou fins a quin punt l'escriptor aprovaria la publicació de les cartes. Literàriament ha fet sense dubte un bon servei. I encara hi ha l'obsequi inesperat del seu primer poema, un poema d'amor en francès:

*Je ne veux pas t'aimer. Le
désir fatigüe.
Il y a dans ton coeur trop de
mystère obscur.
Je deviendrais jaloux de tes
soucis, de tes délires
Ton charme me fait peur. Je
souffrirais toujours.*

*Je n'attends rien du rêve de
ce monde
Je voudrais être un arbre
attaché a nos rochers,
Après, solide, fort, lointain,
indifférent.
Te voir passer au large,
heureuse et insouciant
Et respirer dans l'air le parfum
de ta chair.*

(1) *Un amor de Josep Pla a Canadell*. Josep Pla. Barna. 1985. Destino

LLIBRERIA - PAPERERIA

masdevall

RAMBLA, 18
VILAFANT, 1

TELEFON 500227 FIGUERES

Amb el *Diccionari de veus populars i marineres* (Editorial Pòrtic, Barcelona, 1985), Esteve Fàbregas ha aconseguit fer una nova i amena contribució a la lexicografia catalana en recollir gairebé 3.500 mots, accepcions, locucions, frases fetes i refranys no enregistrats ni

al *Diccionari General de la Llengua Catalana* ni al monumental *Diccionari Català, Valencià, Balear*.

De l'autor d'aquesta recerca i de l'abast d'aquest nou llibre ens en parla Modest Prats.

Nou recull de veus populars (*)

Modest Prats

Vaig fer la coneixença del senyor Esteve Fàbregas i Barri a propòsit d'un treball sobre la topònimia de Lloret de Mar. Recordo vivament encara la passió amb què recollia els noms de lloc de la seva vila, l'enginy amb què insinuava possibles interpretacions de mots obscurs en la seva etimologia i/o desfigurats per la pronúncia popular que ell havia copsat fidelment i reproduïa amb exactitud. D'aleshores ençà he tingut ocasió de llegir opuscles i llibres que ell ha escrit, i d'escollar-lo, en innombrables converses. La impressió que em causà el primer dia que vam parlar s'ha confirmat: la seva manifesta passió pels topònims indicava aquell amor a la llengua que caracteritza un escriptor de debó. En una carta recent, referint-se al llibre que tenia a les mans, m'escrivia: «No sóc filòleg ni lexicògraf. El meu treball és més pròxim a la prosa narrativa que a les ciències del llenguatge».

No sé pas ben bé la idea que Esteve Fàbregas té dels filòlegs i lexicògrafs; em temo, però, que els veu envoltats d'una aurèola estranyament lluminosa que el mou a parlar-ne en to de veneració de «vota absolutament desproporcionat. Les anomenades ciències del llenguatge podrien fer ben pocs passos si els estudiosos no comptaven amb la col·laboració dels grans escriptors que, per la lectura atenta dels mestres i el coneixement profund de la parla popular, han arribat a un ple domini de la llengua i dels seus recursos expressius. Deixeu-me recordar la insistència de Pompeu Fabra en aquesta qüestió, i recomanar la lectura, per exemple, d'aquell fragment del seu discurs presidencial als Jocs Florals de Mataró, l'any 1918, publicat per ell mateix amb el títol de *Filòlegs i Poetes* (1). Vet aquí, doncs, la perspectiva des de la qual contemplo el treball d'Esteve Fàbregas, i que em permet de subratllar-ne alguns punts que considero de més interès.

En un moment decisiu de la Renaixença, l'obra de Marian Aguiló significà un salt qualitativament molt important en el procés de recuperació de la llengua literària. Encara avui hi ha molts aspectes de la seva labor que no han estat estu-

diats com caldria. «La seva tasca de col·lector de mots i de cançons populars, la seva tasca de bibliotecari i de poeta, la seva tasca d'editor d'obres clàssiques catalanes, ha estat parcialment divulgada, però ho ha estat molt poc la seva influència en els medis culturals de l'època (...) D'altra banda, crec també que s'ha insistit molt poc en la influència d'Aguiló en la recuperació del sentit unitari de la llengua catalana (2).»

A la seva mort deixà, necessàriament incompletes, dues grans col·leccions de materials lexicogràfics i de cançons populars. Es tracta del resultat d'un pacient i llarg treball d'arreglada de textos escrits de testimonis orals que obrien un ample camí a futures investigacions. Afortunadament la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans empenygué la publicació dels vuit volums que constitueixen el *Diccionari Aguiló* i així es pogué salvar per a tothom un esforç tan meritori (3). Els milers de paperetes, en canvi, on es recollien les cançons, i que «omplien més de vint carpetes atapeïdes» potser no s'han perdut, però no han estat impreses (4). A l'hora d'evocar tan superficialment aquesta tasca de Marian Aguiló no puc deixar de referir-me a la col·laboració mútua que s'establí entre ell i Verdager. Ben segur

que si s'estudiés amb detall, aclariríem més d'un aspecte d'aquella recreació de la llengua literària que devem al poeta de Folgueroles.

No em puc estar tampoc de fer memòria d'aquell altre mallorquí de qui tots som tributaris avui dia: Mn. Antoni M. Alcover. Jove encara, descobrí «el tresor immens de vocabulari i de formes idiomàtiques que es trobava en l'esperit dels pagesos i que brollava inestroncablement de boca de la gent humil i analfabeta» (5). Les *Rondalles i Cantarelles*, que publicà amb el pseudònim de Jordi des Recó són una mostra d'aquesta riquesa lingüística que Mn. Alcover va saber aprofitar tan bé. El tracte directe amb la llengua del poble i la relació amb diversos poetes i erudits van desvetllar-li aquella passió folla que l'havia de portar a emprendre l'obra del diccionari. És una història ben coneguda i no cal repetir-la aquí. N'hi ha prou de resseguir a través del cèlebre *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, les aportacions dels corresponents o les seves excursions filològiques per adonar-se de l'interès dels materials recollits de viva veu a tots els indrets dels Països Catalans. S'iniciava així la Dialectologia catalana, i s'enriquia fins a extrems insospitats el

Diccionari.

Ningú no ignora —i serà l'última referència— les hores i hores que el doctor Joan Coromines ha passat escoltant la gent dels nostres pobles i poblets: pastors i mariners, pagesos i gent d'ofici han proporcionat, en l'espontaneïtat de la seva parla, testimonis decisius per aclarir qüestions enrevessades de fonètica històrica, de toponomàstica, d'etimologia, de lèxic, de formes i de construccions sintàctiques. Només un cop d'ull als volums publicats del *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* ens il·lustra pla bé l'interès que tenen els testimonis orals recollits pel doctor Coromines.

Després d'esmentar aquests tres noms tan decisius en la història més recent dels estudis lexicogràfics catalans, hauria de parlar potser d'altres obres que completen el panorama. Però aquest breu pròleg no es pot pas convertir en una extensa recensió (6).

Em penso que Esteve Fàbregas i Barri no es pot pas queixar de la companyia en què he posat el seu treball. La seva modèstia, però i el meu sentit de la proporció no permetrien que ningú interpretés les meves referències com un intent de comparació. He volgut dir una cosa més senzilla i més real: l'esforç notable d'Esteve Fàbregas s'inscriu en

una història que ja comença a ser llarga i que ha donat resultats d'una importància positiva i que van més enllà de qualsevol interès simplement local. Amb tot —i aquest *Diccionari de Veus Populars i Marineres* n'és la prova— queda molta feina per fer. Queden encara per registrar moltes expressions ben vives que ens ajuden a entendre aspectes no coneguts encara del tot. Segur que un treball, com el que presentem, fet a consciència a totes les nostres comarques, donaria com a resultat un aplec lèxic d'un gran abast. Vull valorar, doncs, en tot el que significa, l'aportació del nostre escriptor. Segons els seus comptes, ha recollit «gairebé 3.500 mots, accepcions, locucions, frases fetes i refranys» no enregistrats ni al *Diccionari General de la Llengua Catalana* ni al *Diccionari Català, Valencià, Balear*. Ningú no negarà que es tracta d'un volum considerable. A més, però, d'aquest treball pacient d'arreglada de material, desitjo subratllar l'esforç que ha significat la definició dels termes o la precisió del context en què adquireixen un determinat sentit. És aquí, sobretot, on el lector podrà comprovar les virtuts d'una prosa clara i justa.

En el moment de cloure aquesta breu presentació, em sembla convenient de referir-me a una altra qüestió. Ja la tocava el doctor Antoni M. Badia i Margarit en el pròleg al *Diccionari de locucions i frases fetes*. Es tracta del pro-

és de simplificació que viuen moltes llengües i que, entre altres raons, explica que la majoria d'«usuaris de la llengua catalana no saben valer-se'n amb fluïditat ni amb personalitat, de cara a obtenir-hi una expressió genuïna». És realment preocupant l'empobriment i l'embastardiment que sofreix el català parlat. La recuperació de les frases fetes més genuïnes és, segons el doctor Badià, un dels camins perquè la gent readquireixi el sentit pregon de la llengua, d'una llengua que té la seva individualitat. Segurament té raó. Però també es corre un altre perill amb un ús indiscriminat de mots i d'expressions com els que recull aquest *Diccionari*. Un perill de què ja ens avisa Pompeu Fabra i que — com ens ho demostra la pràctica — Esteve Fàbregas no vol de cap manera fer més real: (...) «No exigeix menys de tacte l'aprofitament dels materials procedents dels dialectes.

Guardem-nos d'acceptar-los sense fer-ne un triatge acurat; i guardem-nos sobretot d'acollir, com si fossin altres tants mots, meres variants fonètiques d'un mateix mot (7)».

Res més. Em plauria haver pogut indicar, amb aquestes notes breus i esquemàtiques, algun dels capítols que fan d'aquest llibre una aportació plena d'interès. Un estudi més aprofundit potser ampliarà uns punts i posar n'essenarà d'altres. És natural. Però ja des d'ara ens cal valorar aquest treball d'Esteve Fàbregas que ens acosta a formes expressives que potser així haurà salvat, no només d'un possible oblit dels estudiosos, sinó d'un oblit total i complet.

(*) Aquest treball de Modest Prats fa les vegades de prefaci de l'esmentat llibre d'Esteve Fàbregas i Barri. Agraïm a Editorial Pòrtic les facilitats donades per a reproduir-lo per als nostres lectors.

- (1) Pompeu Fabra. *El català literari*. Barcelona. 1923.
- (2) Margarida Tomàs. *Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona*. Randa, nº 5. 1977.
- (3) *Diccionari Aguiló*. Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster, revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra, Manuel de Montoliu, I-VIII. Barcelona 1915-34.
- (4) J.M. Casas i Homs. Un predecessor de Pompeu Fabra, dins *Estudis Romànics XII*.
- (5) Francesc de Bo. Moll. Un home de combat. Palma de Mallorca. 1962.
- (6) Ja que s'ocupa d'un camp també estudiat per Esteve Fàbregas, potser haurem de citar Joana Raspall i Joan Martí. *Diccionari de locucions i frases fetes*. Barcelona. 1984.
- (7) Pompeu Fabra. *op. cit.*

El Sidral del Mural

El meu debut en els papers (papallonejar una mica amb la ploma, corregir galerades) no ha pogut estar més espectacular. En trenta línies i escaig, l'he vessat tres o quatre vegades de manera escandalosa; i de la correcció de proves, val més no parlar-ne. Fatal.

«No has encertat ni el títol del llibre, sembles del telediario, noi», em diu el jefe amb la seva veu de peix abisal i nicotínic, enfeinat ara en calcular, lupa i rotulador en mà, si la densitat d'allò que ell en diu la *bilorda editorial* (despropòsits ortogràfics i dels altres per columna) dels papers es mou encara dins dels marges tolerats per la UNESCO, o si aquest índex de docta ignorància ens segueix apropant al paradís àgraf del quart món. «Amb la teva impagable col·laboració — rondina — ja som entre el Senegal i Andorra». Passa plana i afegeix: «Això sembla esperanto». Etcètera, etcètera, etcètera.

També em diu que miri d'arreglar-ho. Amb elegància, naturalment; i amb suavitat, és clar, una mica com fa el gran jefe quan s'espolsa la ratlla dels pantalons de tergal. Però la veritat és que jo no sé pas com fer-ho per sortir d'aquest embolic. Perquè, què dic? ¿Que el títol del llibre era — i és, confio — *Un tríptic gens críptic* i no *Un tríptic no gens críptic* com jo, pobre de mi, vaig entendre i escriure, colant de contraband un adverbí quasi oblidat? ¿Que vaig haver de fer aquelles maleïdes ratlles — servituds de l'ofici — sense haver-ne vist més que la maqueta del llibre? ¿Que la presentació no fou *chez Vallès*, com és costum, sinó a l'explanada del Jardí, a peu de mural, com era de preveure? I pel que fa de la meva distreta correcció de proves, ¿com fer entendre a qui no coneix aquest honrat ofici que corregir galerades és una modalitat de tortura amb la qual els d'Amnesty International fan, incomprensiblement, els ulls grossos?

No ho sé. No sé què fer, aquesta és la veritat. Potser per ajudar-me, el jefe m'allarga uns papers encara calents. «*Afusella bé*», xiuxiueja. És el parlament que Joan Ferrerós llegí en l'acte de presentació del llibre, aquell capvespre de tardor tropical i cel blau kodak on tothom semblava content: Narcís Pijoan, Montserrat Vayreda i els cinc eren cinc que es partiren la tela després de fer el 69, Carles Vallès, els músics i una nimfa cuixaferma que, perduda entre el públic, menjava pipes i xiulava la cançó del *cola-caó*, mentre l'Abigail Prat afinava l'arpa.

Llegeixo. I afusello en cursiva, espero que bé, les 30 ratlles que Joan Ferrerós dedica a la prosa de Narcís Pijoan, el pare de l'invent, afegint-hi un títulet de la terra, perquè no sigui dit:

La prosa del senyor Pijoan

Sigui el tema de relleu o intrascendent, el nostre autor no escriu res de forma descordada o a raig. Tria. I tria en la llengua el vocabulari exacte i la forma precisa fins a fer del text una paret dreta, a plom, sense bonys ni desencanaixos. Si el senyor Pijoan fos una senyoreta li diria que fa de l'article un paquetet perfectament geomètric, ben embolicat en paper de regal, lligat amb cinta i fins i tot amb un llacet que el culmina.

La cosa probablement és aquesta: la geometria, el fer de l'escriptura un ofici exacte com el de l'arquitectura; arribar, quant a la forma, al poliedre exquisit tal i com predicava Eugeni d'Ors a principis de segle. Amb aquest mateix garbell noucentista podriem passar-hi la resta d'elements de la prosa de Pijoan. Els altres, vull dir, els ideològics. Oferir en cada escrit, llarg o curt, una «palpitació del temps». Descobrirtem que es tracta d'aplicar al fet concret, siguin les discoteques de Roses o el tríptic continental d'aquest Grup 69, un tractament químic amb reactius morals, o sigui arribar a l'anti-gasetilla. Exactament això: descompondre la realitat i elaborar la notícia reconstruïda a partir d'un criteri que suara ens diem «moral», però que el mot no ha de fer recular les banyes de cap cargol. No es tracta de cap corsé enganyavador ni tampoc de cap breviarí per al bon ús de les filles de Maria. Malgrat que el senyor Pijoan — i que em perdoni — presenta un aspecte episcopal, quan desmunta-recompon qual-sevol tema, cuina amb uns molt clàssics escepticisme i humanisme que són només els únics nous ingredients del plat. I encara en les dosis que, segons el cas, li permeten una culinària extremament irònica. La ironia en altres àmbits i en el del fet d'escriure ja ha donat extraordinaris exemples d'actuar com l'aigua al vi de moltes obsessions. Des d'Anselm Turmeda o Bernat Metge a Josep Carner. La de Narcís Pijoan és fina com una navalla

Ben Gabirol

de barber. I elegant. O potser és elegant el text perquè la ironia és fina. Tant se val.

Afusellar dona set, com ja fa molt temps observà un falangista. Filo cap a la Rambla, el nostre boulevard alcohòlic/napoleònic, i abans dono un cop d'ull al mural, la meva obsessió. Bado i rumio com sortir del país fins que un francès de parpelles liloses i dits abotifarrats se m'acosta i em demana que quan és que Dalí havia pintat allò.

—Aquest matí, jo li dic sense poder-ho evitar, sense saber ben bé perquè.

—I com es diu, la pintura?, insisteix, cartesià, el francès.

—Simfonia titanlux per a ploma, arpa i pinzell Opus 69, improviso.

—Oh la la!

La ressaca Monturiol

La ressaca Monturiol em deixa damunt la taula el *Vida d'heroi* en reedició municipal, un dels pocs títols cabdals — segons els experts — de la monòtona bibliografia del, sense dubte, més gran somiatruites emporanès del XIX. Reedició facsimilada i acrítica, cal afegir, en la qual pràcticament res de nou enriqueix el text original publicat el 1918 per un altre dels grans figuerencs oblidats: el publicista, escriptor i polític republicà Josep Puig Pujades.

Ja de bon començament, amb una sinceritat que és d'agrair, l'autor confessa l'abast i la intenció de la seva recerca biogràfica en escriure que «Monturiol fou, si no un semidéu, com l'haurien anomenat segles enrera, un dels més nobles i gloriosos representants de la humanitat». I és des d'aquesta admiració gairebé incondicional vers l'heroi republicà i socialista figuerenc («sols tinc per herois aquells que foren grans per la grandesa de llur ànima, per llur bondat infinita, que els féu sortir purs i nobles de les lluites amb l'adversitat», precisa Puig Pujades), com l'autor basteix una biografia a la mida del personatge i totalment satisfactòria per a les inquietuds d'una generació (la de Puig Pujades) de figuerencs que decidí continuar el camí traçat pels republicans llavors ja històrics — Abdó Terrades, Narcís Monturiol — en aquells anys de restauració monàrquica. Però llegit el llibre ara i a pèl, 67 anys després de la seva publicació i sense un aparell de notes crítiques que el situïn dins del context que el féu possible i que vinguin a distanciar i/o il·luminar molts dels seus paràgrafs, el lector d'avui pot sentir-se un xic confós davant d'aquests excessos afectius, d'aquest abandament militant, que fan de *Vida d'heroi* un llibre de sants tan interessant per a especialistes i feligresos com llunyà i desproporcionat per a la resta de lectors.

Potser aquesta necessària funció distanciadora/il·luminadora l'hauríem pogut assolir el formalment maltractat pòrtic de Santiago Riera i Tuèbols que, quasi de puntetes, acompanya el llibre. En compensació, els responsables de l'edició semblen haver-se estimat més dedicar dues planes de tipografia escassa i blancs generosos a dos textos absolutament prescindibles però signats, això sí, per les autoritats municipals, segons els més acreditats usos de l'ancien régime. Si Puig Pujades aixequés el cap!

T.V. -- VIDEO

C/. Pep Ventura, 7

**Sistema VHS
i Betamax**
**Totes les pel·lícules
multinacionals**

Tel. 50 98 53

FIGUERES